

2^E REGIONALE MONITOR BREDE WELVAART

ZUIDWEST FRYSLÂN

// INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
Inleiding	4
Brede welvaart in het hier en nu	7
Welzijn	10
Materiële welvaart	13
Gezondheid	16
Werk	20
Onderwijs	24
Wonen	27
Samenleving	29
Veiligheid	32
Vrije tijd	34
Landschap en milieu	37
Bereikbaarheid	41
Brede welvaart later	44
Economisch kapitaal	45
Natuurlijk kapitaal	47
Menselijk kapitaal	49
Sociaal kapitaal	51
Conclusies	52
Beschouwing	54
Geraadpleegde bronnen	56
Bijlage: Brede Welvaart Zuidwest Fryslân/Nederland	58

// SAMENVATTING

Lange tijd werd welvaart alleen in 'smalle' economische termen weergegeven. Maar als het om welvaart als kwaliteit van leven gaat, zijn ook welzijn en welbevinden van belang, evenals de duurzaamheid ervan. Deze 'bredere' benadering van welvaart gaat volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over de kwaliteit van leven op drie vlakken: de levenskwaliteit van mensen in het *hier en nu*, de mate waarin deze ten koste gaat van die van *latere* generaties of van die van mensen *elders* in de wereld. Daartoe ontwikkelde het CBS de Monitor Brede Welvaart.

In deze publicatie zet het FSP de cijfers uit de CBS-monitor voor de regio Zuidwest Fryslân voor de tweede maal op een rij, uitgebreid met relevante gegevens uit de zogenaamde 'Friese Schil': extra, in en voor Fryslân verkregen data die bijdragen aan inzicht in brede regionale welvaart. De data worden voorzien van een eerste analyse en duiding. De monitor is bedoeld als hulpmiddel voor beleidsontwikkeling op het gebied van brede welvaart. De monitor biedt data voor het signaleren en vaststellen van uitdagingen, en een afwegingskader voor het maken van samenhangende keuzes en het doorredeneren ervan naar *hier en nu*, *toekomst* en *elders*. In deze rapportage worden de gegevens van de regio Zuidwest Fryslân vergeleken met de landelijke en provinciale gegevens, en wordt gekeken naar de verschillen tussen de gemeenten binnen de regio.

Kijkend met de blik van brede welvaart gaat het betrekkelijk goed met de regio Zuidwest Fryslân op aspecten als tevredenheid met leven, als goed ervaren gezondheid, vrijwilligerswerk en het vertrouwen in anderen. Op deze thema's scoort de regio hoger dan het *landelijk gemiddelde*. Vaak vloeit een dergelijk gunstig sociaal beeld voort uit een hogere economische score voor hetzelfde gebied. Echter, op de meer economisch getinte thema's zoals mediaan besteedbaar inkomen, bruto binnenlands product, onderwijs- en diplomaniveau zijn de uitkomsten voor de regio juist *lager* dan landelijk. Dit tegenstrijdige beeld, dat al eerder werd waargenomen met betrekking tot de provincie Fryslân, is bekend geworden als de '[Friese paradox](#)'.

Op het gebied van brede welvaart verschilt de regio Zuidwest Fryslân op enkele thema's van de *provincie Fryslân als geheel*. Onder meer qua mediaan besteedbaar inkomen, levensverwachting, het aandeel inwoners met chronische aandoeningen, tevredenheid met werk en de veiligheid van de omgeving, verenigingslidmaatschap en vrijwilligerswerk scoort de regio gunstiger dan de provincie. Qua onder andere bruto binnenlands product, het onderwijs- en diplomaniveau, de voorraad huurwoningen, het vertrouwen in instanties en de tevredenheid met de internetverbinding en -dekking geeft de regio Zuidwest Fryslân een ongunstiger beeld vergeleken bij de provincie.

De regio Zuidwest Fryslân telt twee gemeenten: Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren. Deze *gemeenten laten enkele onderlinge verschillen* zien. Súdwest-Fryslân toont op het gebied van brede welvaart een gunstiger beeld op onder andere de thema's overgewicht, het onderwijsniveau van de beroepsbevolking, het vertrouwen in instituties en andere mensen, de voorraad huurwoningen, het aandeel mensen dat vrijwilligerswerk verricht en tevreden is met zijn of haar vrije tijd, en de gemiddelde schuld per huishouden. De Fryske Marren scoort gunstiger dan haar buurgemeente op onder andere het terrein van een als goed ervaren gezondheid, het aandeel mensen met een chronische aandoening, werkloosheid, de voorraad koopwoningen en de verkoopprijs ervan, het aandeel woningen met zonnepanelen en het mediaan vermogen. Ook is de eenzaamheid lager in De Fryske Marren.

De Monitor Brede Welvaart is nog in ontwikkeling, zowel op landelijk als op regionaal niveau, zowel op publicatie- als op gebruiksniveau. Het FSP participeert in deze ontwikkeling, in samenwerking met andere partijen in Fryslân, en legt daarbij verbindingen met relevant door landelijke planbureaus verricht onderzoek.

// INLEIDING

De beide gemeenten van de regio Zuidwest Fryslân zijn overeengekomen dat een aantal thema's regionaal wordt aangepakt in het kader van de bredere benadering van welvaart. Het FSP helpt de betrokkenen om beleidsmaatregelen te ontwikkelen vanuit deze bredere benadering van welvaart.

Maar eerst: wat is brede welvaart?

Decennialang werd welvaart alleen uitgedrukt in termen van economische groei en geld. Vanaf de jaren zestig ontstonden er twijfels over deze te beperkt geachte benadering. Immers, gingen 'groei en geld' wel op voor de héle bevolking? En ging welvaart niet ook over welzijn en welbevinden? En had het *huidige* niveau van welvaart niet ook effect op *latere* generaties en mensen die *elders* in de wereld leefden?

Diverse initiatieven werden ontwikkeld om welvaart op deze bredere manier te meten en ontsluiten, onder andere door het CBS. Dit laatste bureau heeft in 2018, in overleg met statistici uit diverse Europese landen, een online monitor ontsloten met een breed scala aan indicatoren die samen een beeld geven van brede welvaart: de Monitor Brede Welvaart. In 2021 werd deze landelijke monitor voor de derde maal gepubliceerd. In 2020 heeft het CBS deze monitor in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) doorontwikkeld in de regionale Monitor Brede Welvaart. Daarmee biedt de monitor - via een dashboard op de website van het CBS - sindsdien ook gegevens op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau.

Met de term 'brede' wordt niet alleen een uitbreiding van het economische met welzijn en welbevinden bedoeld. De term nodigt tevens uit om breder te kijken dan de gebruikelijke bestuurlijke beleidsperiode van vier jaar: welke situaties worden nijpend in de komende jaren, welke kansen vragen om een langere adem om ze te kunnen benutten, en welke gevolgen hebben huidige keuzes voor de komende generaties? Daarnaast biedt de term handvatten om buiten gemeentegrenzen te kijken naar thema's die gebaat kunnen zijn bij een meer regionale aanpak, zoals landschap, milieu, economie, werkgelegenheid, infrastructuur, waterhuishouding, wonen, huisartsenzorg, toerisme, energie en onderwijs. Tot slot wijst de term naar een brede, samenhangende, dus integrale benadering van elkaar beïnvloedende indicatoren.

De laatste update van deze online CBS-monitor vond plaats in december 2021. In deze rapportage zijn de meest recente CBS-gegevens aangevuld met relevante data die bij kunnen dragen aan inzicht in brede welvaart in Fryslân, haar regio's en gemeenten.

Regionale monitor

Het [CBS-dashboard](#) toont alleen de cijfermatige informatie over de thema's en indicatoren op het gebied van brede welvaart, maar laat de interpretatie en vergelijking ervan over aan de dashboard-bezoekers. Het FSP heeft in 2021 een duiding voor de provincie Fryslân als geheel gepubliceerd in het rapport '*Brede welvaart in Fryslân, eerste duiding van de CBS-monitor*' ([FSP, 2021](#)). Er bleek echter ook behoefte te zijn aan regionale inzichten. Daarom filterde het FSP, mede op verzoek van betrokkenen van de regio's, de voor de betreffende regio en haar gemeenten geldende gegevens uit het dashboard, zette ze op een rij, en voorzag ze van vertaling, analyse en duiding in een eerste regiorapportage of regioscan in 2021.

In de tweede (2022) regioscan 'Brede welvaart in Zuidwest Fryslân' zijn de regiogegevens uitgebreid met een 'Friese Schil'. De regionale data worden opnieuw vergeleken met Fryslân en Nederland. De regiogemeenten worden onderling vergeleken, en opvallende trends komen aan bod. Met deze informatie wil de scan bijdragen aan beleid dat voedend is voor de ontwikkeling van brede welvaart in de regio.

Zoals overeengekomen wordt de regioscan jaarlijks vernieuwd met de meest recente cijfers, om monitoring mogelijk te maken. Daarnaast vindt per jaar een verdiepend onderzoek plaats in het kader van de regio-afspraken.

Drie dimensies van brede welvaart

'Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu, en de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld', zo luidt de CBS-definitie. Hierbij worden dus drie dimensies onderscheiden: *hier en nu*, *later* en *elders*. In de dimensie *hier en nu* presenteert het CBS cijfers over

de materiële welvaart, het welzijn en de persoonlijke leefomgeving van mensen in hun eigen regio (provincie, regio, gemeente), en op het meest recente moment. Brede welvaart *later* heeft betrekking op de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om een niveau van welvaart te kunnen bereiken dat vergelijkbaar is met de huidige generatie. De dimensie *elders* gaat over de effecten van keuzes binnen een regio op bijvoorbeeld banen, inkomens, milieu en hulpbronnen in andere regio's, landen en werelddelen. De regionale Monitor Brede Welvaart bevat momenteel alleen de gegevens voor de dimensies *hier en nu* en *later*. De dimensie *elders* moet op regionaal vlak nog ontwikkeld worden.

Brede welvaart in de regio Zuidwest Fryslân

Deze rapportage brengt in beeld hoe het gesteld is met de brede welvaart in de regio Zuidwest Fryslân. Zuidwest Fryslân wil een regio zijn met een zo hoog mogelijke leefbaarheid. Dus: prettig leven, wonen, werken en recreëren, met een gunstig toekomstperspectief en mondiale verantwoordelijkheid. Vaak baseren (potentiële) bewoners hun waardering of beoordeling van hun regio mede op hoe het elders gesteld is. Vergelijking is alleen daarom al nuttig.

In deze rapportage wordt nagegaan hoe de regio Zuidwest Fryslân op de brede welvaartsindicatoren scoort in vergelijking met het landelijk en provinciaal gemiddelde. De regio Zuidwest Fryslân maakt immers deel uit van de provincie Fryslân en heeft, net als de andere Friese regio's, te maken met demografische veranderingen (vergrijzing en ontgroening), het plattelandskarakter en de vergelijkbare afstand tot de dikwijls als politiek en economisch centrum van Nederland beschouwde Randstad. Tot slot wordt in deze regioscan gekeken naar de verschillen tussen de afzonderlijke gemeenten.

Hulpmiddel voor integraal beleid

Data over afzonderlijke domeinen, zoals wonen of gezondheid zijn sinds jaar en dag voorhanden, zoals in de [monitoren](#) van het FSP. Maar hoe beïnvloeden de domeinen elkaar? Wat zegt een lage opleidingsgraad over bijvoorbeeld wonen, gezondheid of werk? Hoe hebben wonen en gezondheid invloed op eenzaamheid? Hoe heeft vrijwilligerswerk te maken met gezondheid en veiligheid? Bij het maken van beleid wordt de vraag naar (mogelijke) samenhang vaak gesteld. Brede welvaart beoogt aan die vraag naar integraliteit tegemoet te komen door vanuit meerdere dimensies en thema's naar welvaart te kijken. Zodoende helpt de scan om met een bredere blik naar welvaart en de ontwikkeling ervan te kijken. Gunstige en ongunstige brede welvaartscores vallen op, om vervolgens geagendeerd te kunnen worden door beleidsmakers, maatschappelijke organisaties en inwoners zelf. Uiteraard is er een 'maar'... Er zijn dikwijls verschillen tussen gewenste en mogelijke metingen, en niet alle data zijn beschikbaar of even recent. In de beschouwing, aan het eind van deze rapportage, komt dit punt uitgebreider aan de orde.

Verschillende monitoren

Het FSP kiest voor de systematiek van de regionale Monitor Brede Welvaart omdat deze het mogelijk maakt om vergelijkingen te maken, op wetenschappelijke basis steunt en omarmd wordt door het Rijk dat de Regio Deals mede mogelijk maakt. Er zijn ook andere monitoren beschikbaar met vergelijkbare ambities. Zo hebben de Rabobank en de Universiteit Utrecht gezamenlijk een meetsystematiek voor brede welvaart ontwikkeld, die resulteert in één indexcijfer per regio. Daarnaast besteden veel Friese gemeenten aandacht aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's), die in 2015 zijn geformuleerd door de Verenigde Naties en onderscheidend zijn vanwege hun internationale zeggingskracht. Echter, op landelijk niveau raken de SDG's de meetmethode van brede welvaart wel, op gemeentelijk, regionaal en provinciaal niveau (nog) niet. Verder zijn er de overzichtswerken van het [FSP \(2021\)](#) en de provincie Fryslân, die beide unieke data verwerken die het beeld van Fryslân verfijnen.

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken komen eerst de thema's van de dimensie hier en nu aan bod, gevolgd door de vier soorten kapitaal van de dimensie later. Tot slot volgen een conclusie en beschouwing.

// BREDE WELVAART IN HET HIER EN NU

Hier en nu is één van de drie dimensies van brede welvaart, naast *later* en *elders*. In de dimensie *hier en nu* staat de actuele welvaart en het huidige welzijn en welbevinden van mensen in de directe omgeving centraal. Die 'directe omgeving' is ten aanzien van de ene indicator meer de woning, straat, wijk of buurt, bij de andere indicator gaat het meer om gemeente, regio, provincie of land. De daarvoor gekozen indicatoren zijn uitgewerkt in de zogenaamde *CES-recommendations*, die tijdens de Conference of European Statisticians (CES) van 2014 door de Verenigde Naties, de Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD of OESO) en Eurostat zijn opgesteld in een statistisch raamwerk. Deze CES-aanbevelingen zijn ontleend aan literatuur en eerdere rapporten over welvaart, welzijn en menselijke behoeften, zoals die van de World Commission on Environment and Development (WCED) (1987), de Commissie Stiglitz (2009) en de eerder genoemde OECD (2011).

De indicatoren dragen bij aan inzicht in de actuele, concrete materiële welvaart, de kwaliteit van de omgeving, persoonlijke kenmerken van inwoners en het algemeen welzijn (Horlings & Smits, 2019). Het beeld hiervan vloeit voort uit indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS, gerangschikt naar acht thema's: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, werk en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en landschap en milieu. In deze rapportage worden arbeid en vrije tijd als afzonderlijke indicatoren ingevuld. Daarnaast zijn twee voor regionaal en toekomstgericht beleid relevante thema's uit de 'Friese Schil' toegevoegd: onderwijs en bereikbaarheid. De keuze van indicatoren leidt tot de volgende indeling:

- Bevolking
- Welzijn
- Materiële welvaart
- Gezondheid
- Werk
- Onderwijs
- Wonen
- Samenleving
- Veiligheid
- Vrije tijd
- Landschap en milieu
- Bereikbaarheid

// BEVOLKING

Brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, later en elders, qua feitelijke data én ervaren door de inwoners van een gebied. Om een beeld te geven van het inwonertal van het gebied wordt een kort overzicht van de huidige bevolking van de regio Zuidwest Fryslân gegeven. De toe- of afname van het aantal inwoners, al dan niet binnen bepaalde leeftijdsgroepen, heeft invloed op vele aspecten in de samenleving, zoals wonen, werken, onderwijs en voorzieningen. In dit hoofdstuk komen vooral vergrijzing en ontgroening aan bod.

Op 1 januari 2021 telde de regio Zuidwest Fryslân bijna 142.000 inwoners. De gemeente Súdwest-Fryslân (90.005) heeft meer inwoners dan de gemeente De Fryske Marren (51.785).

Aantal inwoners Zuidwest Fryslân en beide gemeenten, 1 januari 2021

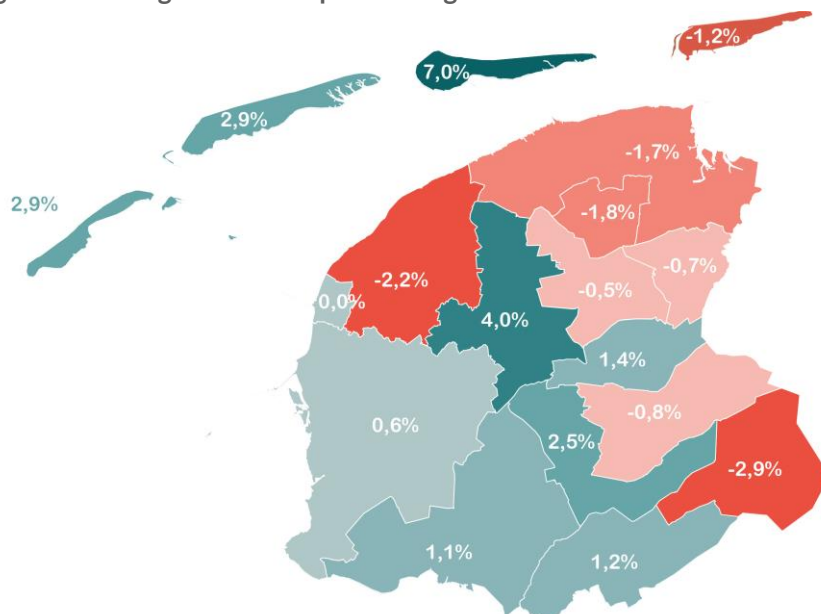
Regio	Aantal inwoners
De Fryske Marren	51.785
Súdwest-Fryslân	90.005
Zuidwest Fryslân	141.790

Bron: Provincie Fryslân

Bevolkingsontwikkeling tussen 2010-2021

Hoe de bevolkingsamenstelling zich ontwikkelt is niet in iedere Friese gemeente en regio gelijk. De beide gemeenten van de regio Zuidwest Fryslân laten een bevolkingsgroei zien. Sinds 2010 is de het aantal inwoners met 0,6 procent gestegen in Súdwest-Fryslân en met 1,1 procent in De Fryske Marren.

Bevolkingsontwikkeling 2010-2021 per Friese gemeente

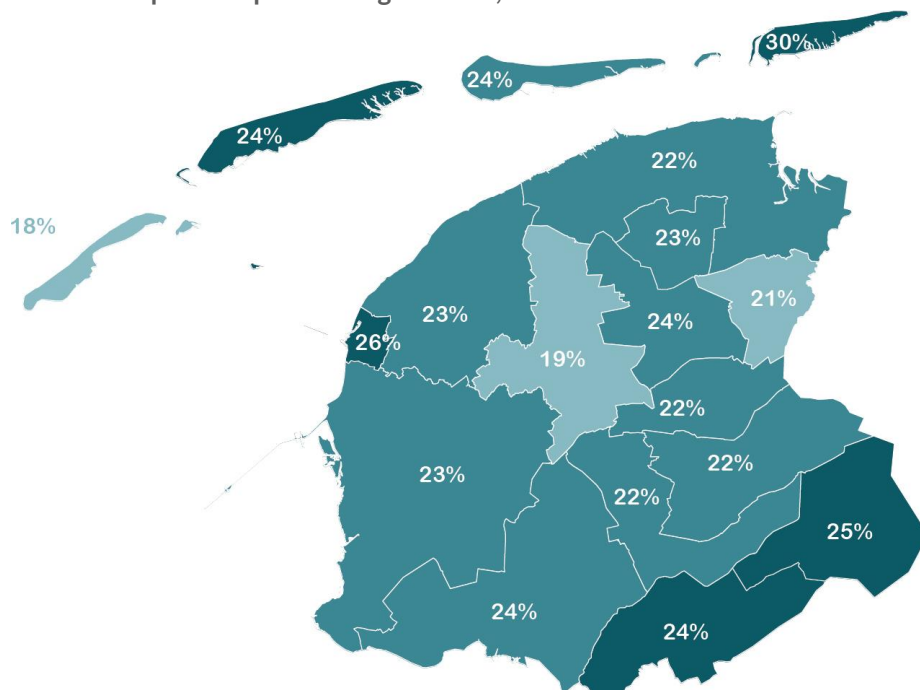

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Toenemende vergrijzing

In Fryslân is de vergrijzing hoger dan gemiddeld in Nederland, zo blijkt uit het onderzoek ([FSP, 2021](#)). Binnen de regio Zuidwest Fryslân woonden in 2021 relatief de meeste 65-plussers in de gemeente De Fryske Marren (24%), maar dit aandeel verschilt niet veel met Súdwest-Fryslân (23%).

Aandeel 65-plussers per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

Voor de komende twee decennia wordt een verdere stijging van het aandeel 65-plussers verwacht. Het aandeel 65-plussers is in Zuidwest Fryslân groter dan gemiddeld in Nederland, en eveneens groter dan het provinciaal gemiddelde. Vooral het aandeel 80-plussers zal in de komende twintig jaar naar verwachting toenemen, van 8.065 in 2021 naar 15.177 in 2040. Dat betekent bijna een verdubbeling.

Aandeel 65-plussers in totale bevolking

Zuidwest Fryslân		Nederland	
2010	17%	2010	15%
2021	23%	2021	20%
2030	28%	2030	23%
2040	32%	2040	26%

Bron: CBS, prognose provincie Fryslân

Toenemende ontgroening

Naast vergrijzing is er sprake van een toenemende ontgroening. Dat betekent dat het aandeel kinderen en jongeren in de regio afneemt. In Zuidwest Fryslân woonden in 2021 ruim 4.800 minder kinderen tot 14 jaar dan in 2010, een afname van bijna 18 procent. Het aandeel jongeren (15-24 jaar) steeg daarentegen met 4,8 procent, relatief de grootste toename van alle Friese regio's (de Waddeneilanden niet meegerekend).

Ontwikkeling aantal kinderen en jongeren in Zuidwest Fryslân, 2010-2021

Zuidwest Fryslân	2010-2021
0-14 jaar	- 17,9%
15-24 jaar	+ 4,8%

Beide gemeenten van de regio Zuidwest Fryslân tellen een gelijk aandeel jongeren tot 25 jaar, namelijk 27 procent. In 2010 was dit nog 30 procent.

// WELZIJN

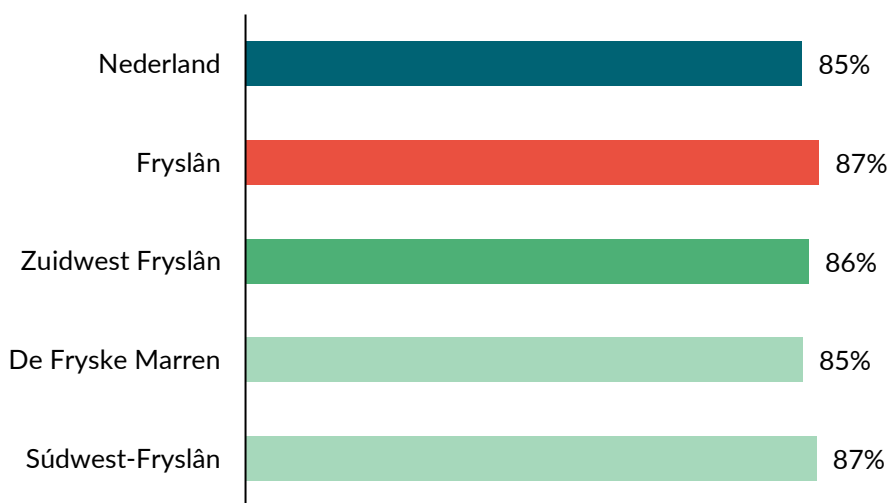
Met de toenemende welvaart in de westerse wereld groeide de afgelopen decennia het besef in de samenleving dat het leven om méér gaat dan alleen materiële zaken. Ook welzijn en welbevinden, die zich vaak uiten in immateriële tevredenheid, zijn van groot belang en van grote waarde. In de regionale Monitor Brede Welvaart wordt welzijn gemeten door de mate waarin mensen tevreden zijn met hun leven, hoe het gesteld is met hun geluksgevoel, de ervaren leefbaarheid van hun omgeving en de mate waarin ze regie ervaren over hun eigen leven.

- Tevredenheid leven
- Geluk
- Leefbaarheid
- Ervaren regie over leven

Hoge tevredenheid met het leven

In Zuidwest Fryslân is 86 procent van de inwoners tevreden met zijn of haar leven. Zij geven dit thema een 7 of hoger als rapportcijfer. Dit percentage is net iets hoger dan het landelijk gemiddelde (85%) en iets lager dan dat van de provincie Fryslân (87%). In de gemeente Súdwest-Fryslân geeft 87 procent van de inwoners aan tevreden te zijn met zijn of haar leven, in De Fryske Marren 85 procent. De tevredenheid met het leven is lager dan vorig jaar, maar de langere termijn laat een stijgende trend zien.

Percentage inwoners (18+) dat een 7 of hoger geeft voor de tevredenheid met het leven, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Overgrote deel inwoners gelukkig

In de regio Zuidwest Fryslân geeft 88 procent van de inwoners aan gelukkig te zijn met het leven. Dit aandeel is gelijk aan het landelijk gemiddelde, maar iets lager dan het provinciaal gemiddelde (90%). De overige Friese regio's scoren iets hoger dan Zuidwest Fryslân.

Uit onderzoek blijkt dat gezondheid een belangrijke indicator is voor geluk. Ook het goed kunnen rondkomen van het huishoudinkomen heeft grote invloed op de geluksbeleving. Opvallend is dat er in de provincie Fryslân weinig verschillen te zien zijn in de geluksbeleving per opleidingsniveau, terwijl dit landelijk wel het geval is ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat gelukkig is met het leven in de periode 2013-2019

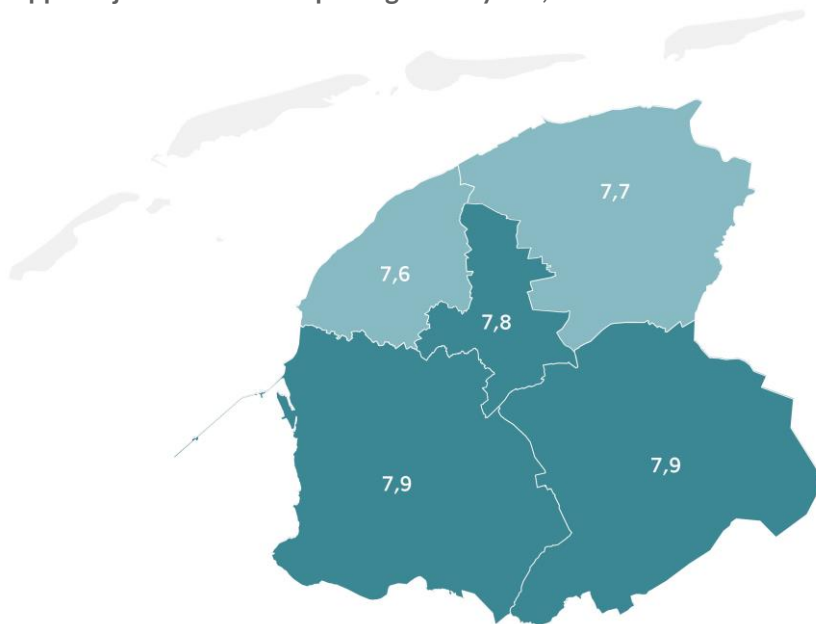

Bron: CBS, bewerking FSP

Ruime voldoende voor leefbaarheid

Leefbaarheid gaat over het ervaren van een goede omgeving, waarin het prettig leven, werken, wonen en recreëren is. Inwoners van Zuidwest Fryslân gaven in september 2020 gemiddeld een 7,9 als rapportcijfer voor de leefbaarheid. Dit is het samen met de door de regio Zuidoost Friesland gegeven waardering het hoogste rapportcijfer. Het provinciaal gemiddelde ligt op een 7,8.

Rapportcijfer leefbaarheid per regio in Fryslân, 2020

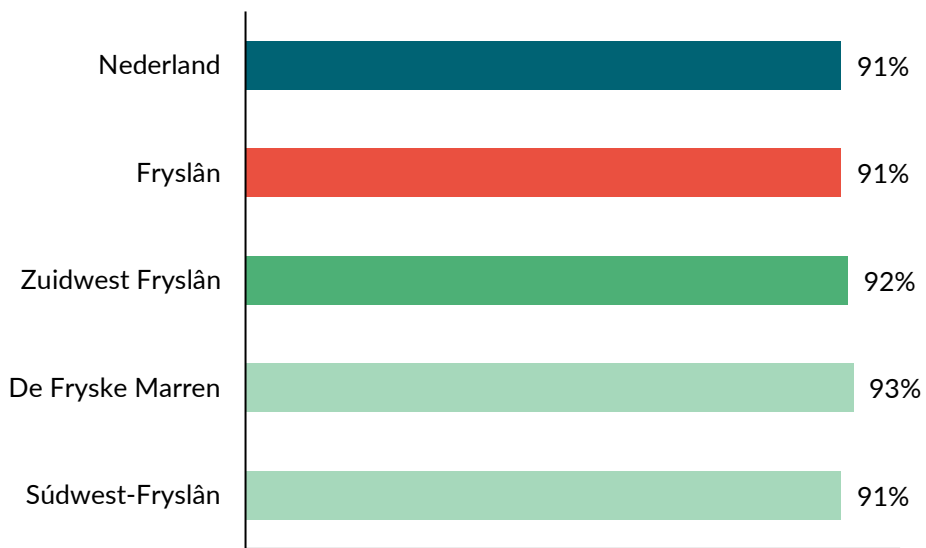

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Grootste deel inwoners ervaart voldoende eigen regie

Het ervaren van eigen regie over het leven is essentieel voor de kwaliteit van leven. Eigen regie gaat over de zeggenschap en het eigenaarschap die nodig zijn om een prettig leven te leiden op alle gebieden, zoals wonen, werken, gezondheid, vrije tijd en sociale contacten. In Zuidwest Fryslân ervaart 92 procent van de inwoners voldoende regie over het eigen leven. Dat is iets hoger dan provinciaal en landelijk (91%). In Súdwest-Fryslân is dit aandeel gelijk (91%), in De Fryske Marren is dit iets hoger (93%).

Percentage inwoners (18+) dat voldoende regie over eigen leven ervaart, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// MATERIËLE WELVAART

Het thema materiële welvaart omvat onderwerpen die dicht bij de traditionele, economische opvatting van welvaart liggen. Het gaat dan om de financiële situatie van mensen, die mede bepalend is voor hun keuzemogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld wonen, vrije tijd en gezondheid. Ook draagt een goede of voldoende financiële positie bij aan (een gevoel van) zekerheid in het leven. In de regionale Monitor Brede Welvaart wordt materiële welvaart gemeten door het besteedbaar inkomen van huishoudens in beeld te brengen, het bruto binnenlands product (bbp), het aandeel mensen dat in armoede leeft en het percentage inwoners dat moeite heeft met rondkomen.

- Besteedbaar inkomen huishouden
- BBP
- Armoede
- Moeite met rondkomen

Besteedbaar inkomen per huishouden stijgt

In 2019 ligt het mediaan besteedbaar inkomen in Zuidwest Fryslân op € 25.400 per huishouden. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. Het mediaan besteedbaar inkomen van de regio Zuidwest Fryslân is hoger dan dat van de provincie Fryslân (€ 24.500) en lager dan landelijk (€ 25.900). In de regio scoort De Fryske Marren hoger dan Súdwest-Fryslân. Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is het mediaan besteedbaar inkomen iets gestegen ten opzichte van 2018. Sinds 2013 stijgt het mediaan besteedbaar inkomen landelijk met 9,7 procent. Deze stijging is nagenoeg gelijk aan die van de regio Zuidwest Fryslân (+ 9,5%), gemeten over een periode van zes jaar.

Mediaan besteedbaar inkomen in euro's per huishouden (gecorrigeerd voor inflatie, in constante prijzen), 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) is de maat om de omvang van de economie in een land of regio uit te drukken. Het bbp vertegenwoordigt daarmee de totale toegevoegde waarde van alle daar geproduceerde goederen en diensten. Een hoog bbp per inwoner betekent dat een land of regio financieel welvarend is. In Zuidwest Fryslân bedraagt het bbp € 25.500 per inwoner. Dit is lager dan het Fries en landelijk gemiddelde. Er zijn geen gegevens van de afzonderlijke gemeenten beschikbaar. Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is het bbp gedaald ten opzichte van 2019. Het [CBS](#) wijt deze krimp vooral aan de coronapandemie en de maatregelen tegen de verspreiding hiervan.

Bruto binnenlands product (in euro's per inwoner), 2020

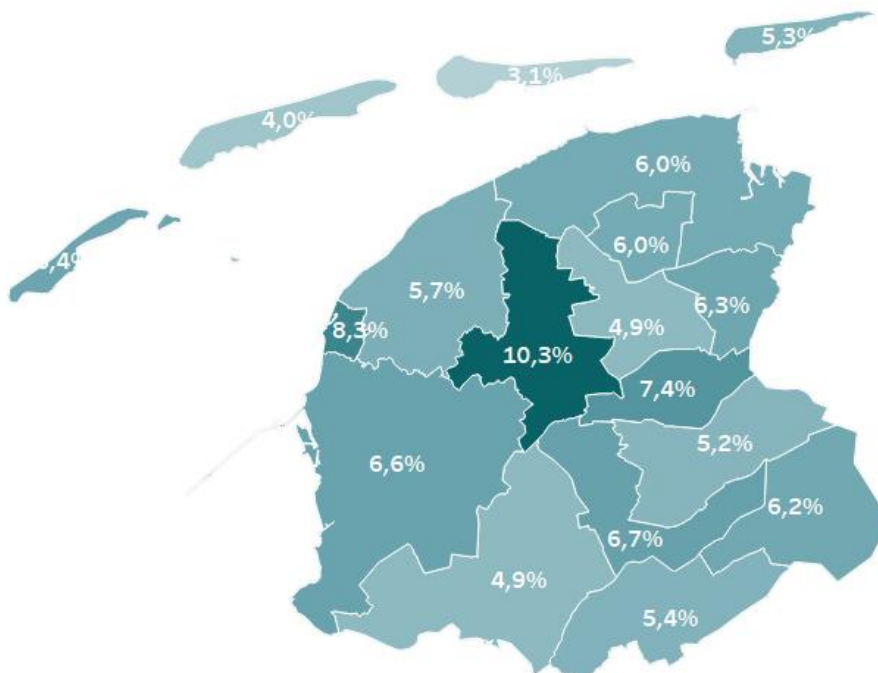

Bron: CBS, bewerking FSP

Toename langdurige armoede

Het aantal huishoudens met kortdurende armoede (ten minste één jaar een laag inkomen) is in de afgelopen jaren afgenomen. In 2020 moest 6 procent van de huishoudens in Zuidwest Fryslân korte tijd rondkomen van een laag inkomen, ten opzichte van 6,9 procent in Fryslân en 6,8 procent in Nederland. De regio scoort hiermee gunstiger dan de andere regio's in Fryslân. Huishoudens behoren tot de categorie 'laag inkomen' als het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudens-inkomen (excl. huurtoeslag) lager is dan de lage-inkomensgrens.

Aandeel huishoudens met ten minste één jaar laag inkomen per Friese gemeente, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ook het aantal huishoudens dat langdurig moet rondkomen van een laag inkomen (minstens vier jaar) wordt bijgehouden. Dat aantal is tussen 2014 en 2020 zowel in de regio Zuidwest Fryslân als in Nederland en Fryslân juist toegenomen. In de regio ging het in 2014 nog om 2,1 procent van de huishoudens, in 2020 was dat 2,7 procent. Landelijk vindt een minder grote stijging plaats, van 2,7 procent in 2014 naar 3,1 procent in 2020. Als een huishouden langdurig, dus vier jaar of langer, moet rondkomen van een laag inkomen neemt de ruimte om te kunnen voorzien in de eerste levensbehoeften en het kunnen nakomen van financiële verplichtingen af. Het risico op armoede neemt daarmee toe. Eerder FSP-onderzoek laat zien dat armoede nauw samenhangt met

het economische tij, maar dat ook andere factoren belangrijk zijn om armoede te duiden zoals kansenongelijkheid en dienstverlening door de overheid ([FSP, 2021](#)).

Lage-inkomensgrens in 2020, netto per maand

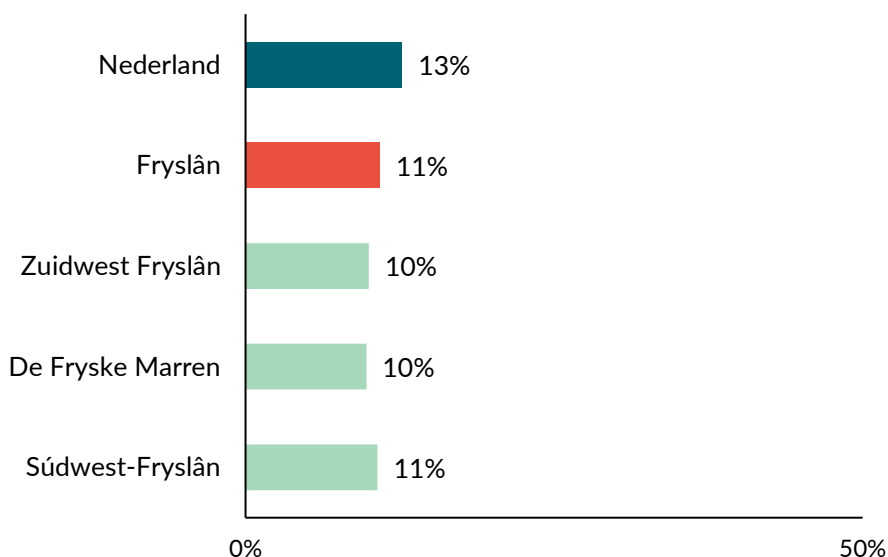
Alleenstaande	€ 1.100
Paar zonder kinderen	€ 1.550
Paar met twee kinderen	€ 2.110

Bron: CBS

Minder moeite met rondkomen

In Zuidwest Fryslân heeft 10 procent van de inwoners moeite met rondkomen. Dat is minder dan provinciaal (11%) en landelijk (13%). In de gemeente Súdwest-Fryslân ligt dit percentage iets hoger dan in De Fryske Marren (10%). Moeite met rondkomen kan van invloed zijn op de vitaliteit van inwoners, doordat het spanningen geeft. Laag- en middelbaaropgeleiden geven vaker aan moeite te hebben met rondkomen dan hoogopgeleiden. Ook alleenstaanden, arbeidsongeschikten, mensen zonder betaalde baan en werkenden met een tijdelijk contract hebben vaker moeite om rond te komen ([FSP, 2021](#)).

Percentage personen (18+) dat moeite heeft met rondkomen, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// GEZONDHEID

Een goede gezondheid is een belangrijke voorwaarde voor het ervaren van een goede kwaliteit van leven. Gezonde mensen zijn dikwijls mobieler en zelfredzamer, en doen minder vaak een beroep op de zorg. Een minder goede gezondheid gaat daarentegen vaak gepaard met minder welbevinden, en kan consequenties hebben voor leefgebieden als arbeid, wonen, vrijetijdsbesteding en (meedoen aan de) samenleving, maar ook voor de zorgvraag *later*. Het thema gezondheid wordt in de regionale Monitor Brede Welvaart in beeld gebracht door zes indicatoren, te weten:

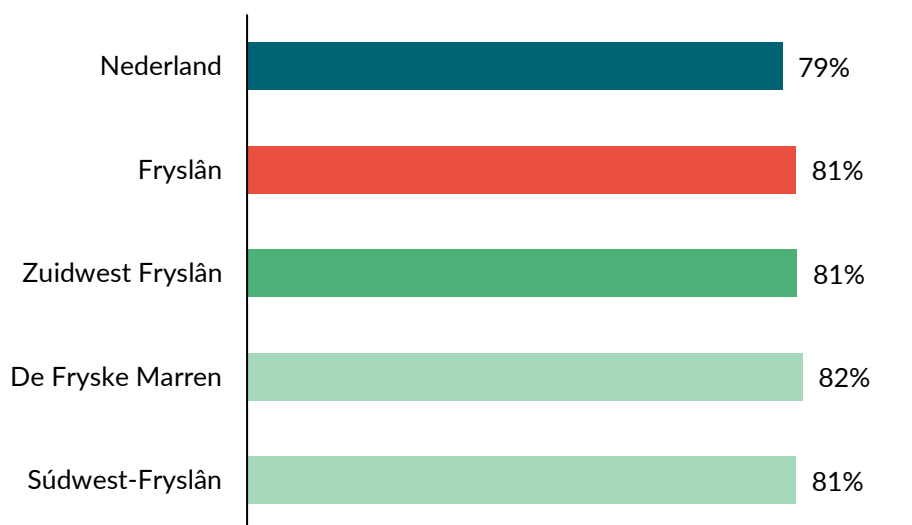
- Ervaren gezondheid
- Levensverwachting
- Chronische ziekte
- Overgewicht
- Beweging
- Psychische klachten

Meeste inwoners van Zuidwest Fryslân voelen zich gezond

In de regio Zuidwest Fryslân ervaart 81 procent van de volwassenen de eigen gezondheid als (zeer) goed. Dit aandeel is met één procentpunt gestegen ten opzichte van 2016. Het aandeel inwoners in Zuidwest Fryslân dat een hoge waardering geeft aan hun gezondheid is gelijk aan het Fries gemiddelde (81%) en iets groter dan landelijk (79%). De beide gemeenten van Zuidwest Fryslân scoren bijna gelijk. Van de inwoners van De Fryske Marren ervaart 82 procent de gezondheid als (zeer) goed, in Súdwest-Fryslân is dat 81 procent. Zuidwest Fryslân scoort het hoogst van alle regio's in Fryslân op dit thema.

Ervaren gezondheid is de waardering van de eigen gezondheid en heeft betrekking op zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid. Ook leefstijlfactoren (zoals roken of weinig bewegen) kunnen van invloed zijn op dit oordeel. Mensen met verschillende opleidingsniveaus beoordelen hun gezondheid verschillend. Laagopgeleiden ervaren hun gezondheid minder goed dan hoogopgeleiden ([FSP, 2021](#)). Achter een verminderde gezondheid liggen vaak problemen die breder zijn dan het gezondheidsdomein, zoals armoede, eenzaamheid of werkloosheid ([Ministerie van VWS, 2020](#)).

Percentage inwoners (18+) dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart per regio, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

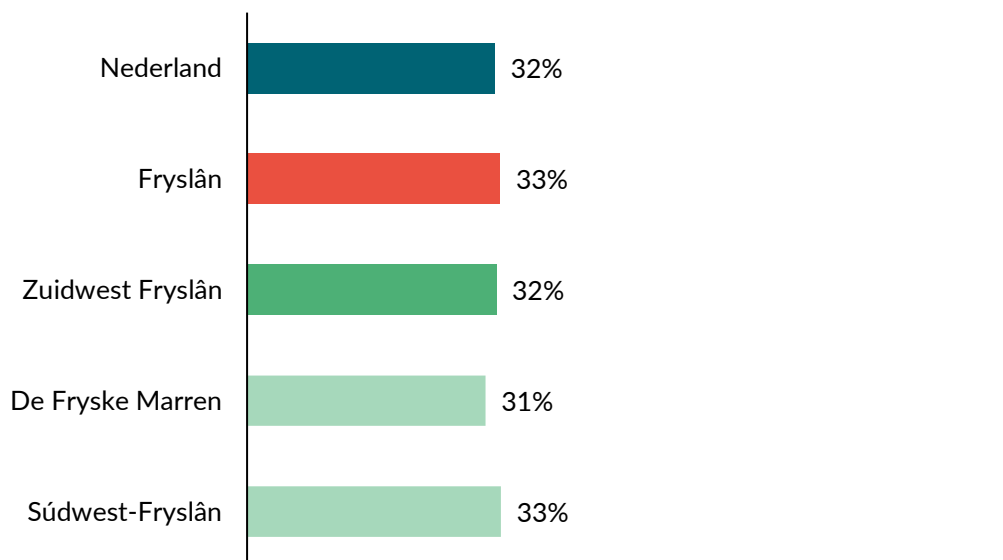
Hogere levensverwachting in Zuidwest Fryslân

De gemiddelde levensverwachting betreft het aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven vanaf de geboorte. De gemiddelde levensverwachting in de regio Zuidwest Fryslân is 82,1 jaar. Dit is hoger dan het Fries (81,6 jaar) en landelijk gemiddelde (81,8 jaar). In De Fryske Marren is de levensverwachting met 82,7 jaar hoger dan die van Súdwest-Fryslân (81,7 jaar) ([CBS, 2020](#)). De gemiddelde levensverwachting is landelijk sterk gestegen in de afgelopen decennia. Er zijn echter wel grote gezondheidsverschillen tussen de inkomensgroepen. Inwoners met een lager inkomen en een lagere opleiding leven gemiddeld 4,4 jaar korter en ruim 14 jaar in minder goede gezondheid dan hoog opgeleiden ([CBS, 2021](#)).

Een derde van de inwoners heeft een chronische ziekte

Een derde (32%) van de inwoners van regio Zuidwest Fryslân heeft één of meer langdurige aandoeningen. Dit komt overeen met het landelijk gemiddelde en is iets lager dan het Fries gemiddelde (33%). In Súdwest-Fryslân is het percentage inwoners met een chronische aandoening gelijk aan het Fries gemiddelde (33%) en in De Fryske Marren is het iets lager (31%). Over het algemeen geldt dat het risico op chronische ziekten toeneemt met de leeftijd. Daarnaast hebben laagopgeleiden, werklozen en arbeidsongeschikten vaker te maken met chronische aandoeningen. Van alle chronische aandoeningen komen nek- en rugklachten, artrose, bovenste luchtweginfecties en diabetes het vaakst voor ([RIVM, 2018](#)).

Percentage inwoners (18+) met één of meer langdurige aandoeningen per regio, 2020

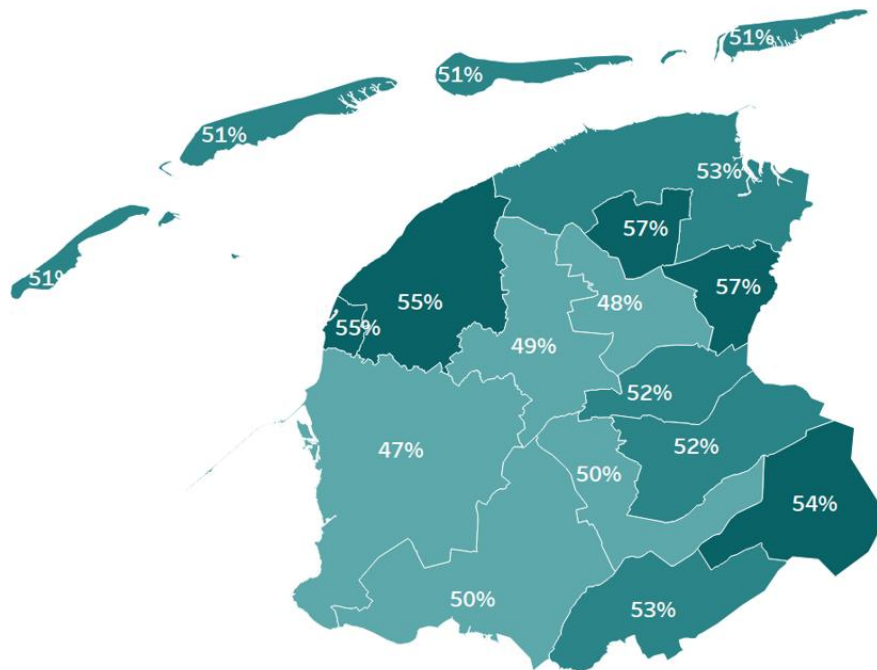

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Minder overgewicht in Zuidwest Fryslân

In de gemeente Súdwest-Fryslân heeft 47 procent van de inwoners overgewicht. Dit is lager dan het Fries (51%) en landelijk gemiddelde (49%). In De Fryske Marren heeft de helft van de inwoners overgewicht. Het percentage inwoners met overgewicht is sinds 2016 met drie procentpunten gestegen. Overgewicht betekent een BMI van 25 of hoger. Mensen met overgewicht lopen meer gezondheidsrisico's, zoals diabetes type 2, hart- en vaatziekten en verschillende soorten kanker, dan mensen met een gezond gewicht ([VZinfo, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) met overgewicht (BMI ≥25) per Friese gemeente, 2020

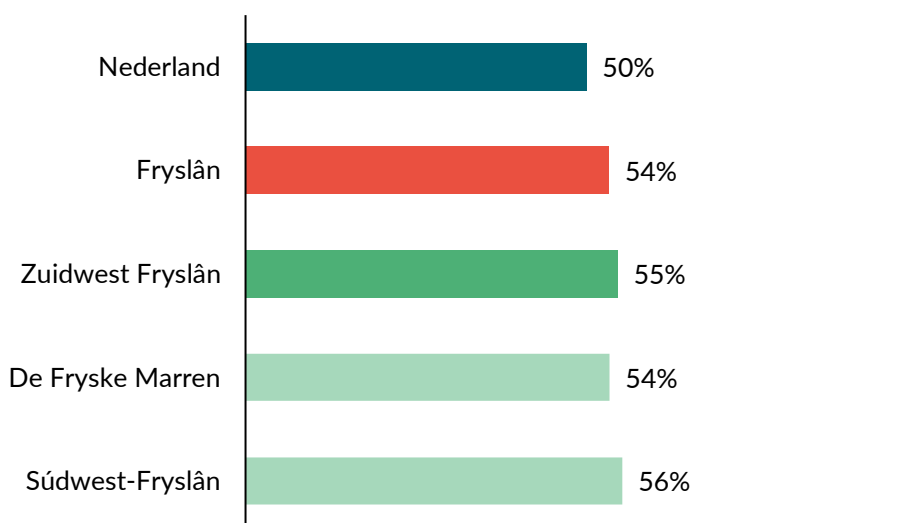

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Meer beweging in gemeente Súdwest-Fryslân

In Fryslân beweegt 54 procent van de inwoners voldoende, ten opzichte van 50 procent landelijk. In Súdwest-Fryslân voldoet 56 procent van de inwoners aan de beweegrichtlijn. In De Fryske Marren (54%) wordt er evenveel bewogen als het Friese gemiddelde. Volgens de door de Gezondheidsraad opgestelde beweegrichtlijnen moeten volwassenen wekelijks ten minste 2,5 uur matig intensief bewegen, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen. Ook worden tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten aanbevolen. Dit verlaagt het risico op chronische ziekten en depressieve symptomen.

Percentage inwoners (18+) dat voldoet aan de beweegrichtlijnen, 2020

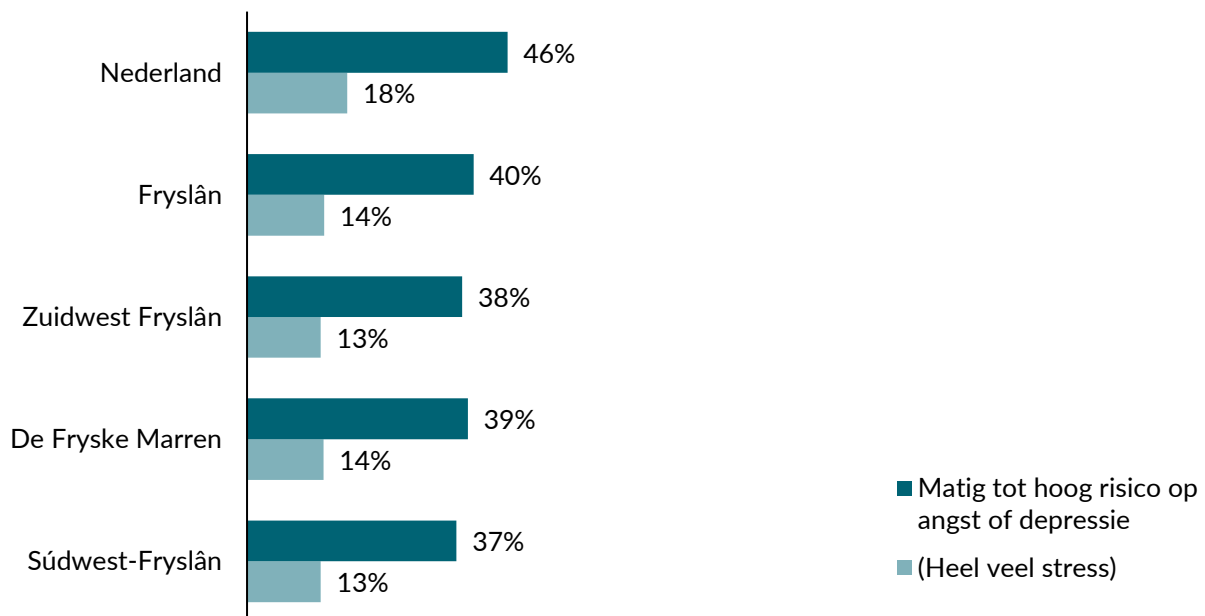
Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Minder psychische klachten in Zuidwest Fryslân

In Zuidwest Fryslân loopt 38 procent van de inwoners een matig tot hoog risico op angst of depressie, ten opzichte van 46 procent landelijk. Beide gemeenten in Zuidwest Fryslân scoren lager dan het landelijk en Friese gemiddelde (40%). Psychische ongezondheid kan zich uiten in allerlei klachten, zoals sombere gevoelens, zenuwachtigheid of angst, of in psychosomatische klachten, zoals hoofdpijn, vermoeidheid duizeligheid of buikpijn. Het percentage inwoners dat risico loopt op psychische klachten is in de afgelopen jaren in alle regio's toegenomen.

In Zuidwest Fryslân ervaart 13 procent van de inwoners (heel) veel stress, ten opzichte van 18 procent landelijk en 14 procent provinciaal. In De Fryske Marren is het percentage inwoners dat veel stress ervaart gelijk aan het Friese gemiddelde. In de gemeente Súdwest-Fryslân is het percentage (13%) lager. Te lang aanhoudende stress heeft een grote invloed op het welbevinden en dagelijks functioneren van mensen. Fryslân laat grote verschillen tussen leeftijdsgroepen zien op het gebied van stress. Het aandeel dat (heel) veel stress ervaart neemt af met de leeftijd. Bijna een kwart (23%) van de jongvolwassenen in Fryslân ervaart (heel) veel stress, terwijl dit percentage onder 75-plussers 4 procent is ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) met psychische klachten, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// WERK

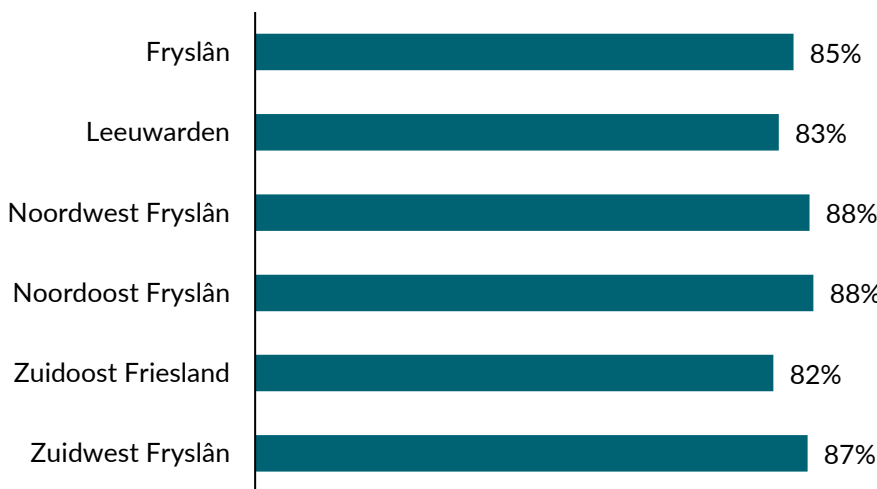
Een goede, passende opleiding en betaald werk hebben veel invloed op de hoogte van iemands inkomen. Werk is belangrijk voor het welbevinden van mensen: werk verschaft inkomen voor levensonderhoud en een prettig leven, structureert de tijd, brengt sociale contacten met zich mee, biedt ontplooiingsmogelijkheden en kan leiden tot (zelf)waardering (WRR, 2020). Voldoende inkomen biedt mensen meer mogelijkheden om mee te doen in de samenleving, *hier en nu* maar ook *later*. Het thema arbeid wordt in de regionale Monitor Brede Welvaart in beeld gebracht door zeven indicatoren:

- Tevredenheid met werk
- Branche waarin werkzaam
- Netto-arbeidsparticipatie
- Openstaande vacatures
- Scholing onder werkenden
- Onderwijs van beroepsbevolking
- Werkloosheid

Overgrote deel van de werkenden tevreden met zijn/haar werk

Brede welvaart gaat niet alleen over het aantal werkenden, banen en het verdienvermogen, maar ook over de beleving van het werk door inwoners. Bijna negen op de tien inwoners van Zuidwest Fryslân (87%) is (zeer) tevreden met zijn/haar werk. Tevredenheid met het werk gaat onder andere over werkbeleving, werk/privé balans en eigen regie op het werk. Tussen de regio's bestaan kleine verschillen als het gaat om de tevredenheid met het werk. Inwoners van de regio's Zuidoost Friesland en Leeuwarden zijn het minst tevreden.

Percentage inwoners dat (zeer) tevreden is met zijn/haar werk, 2020

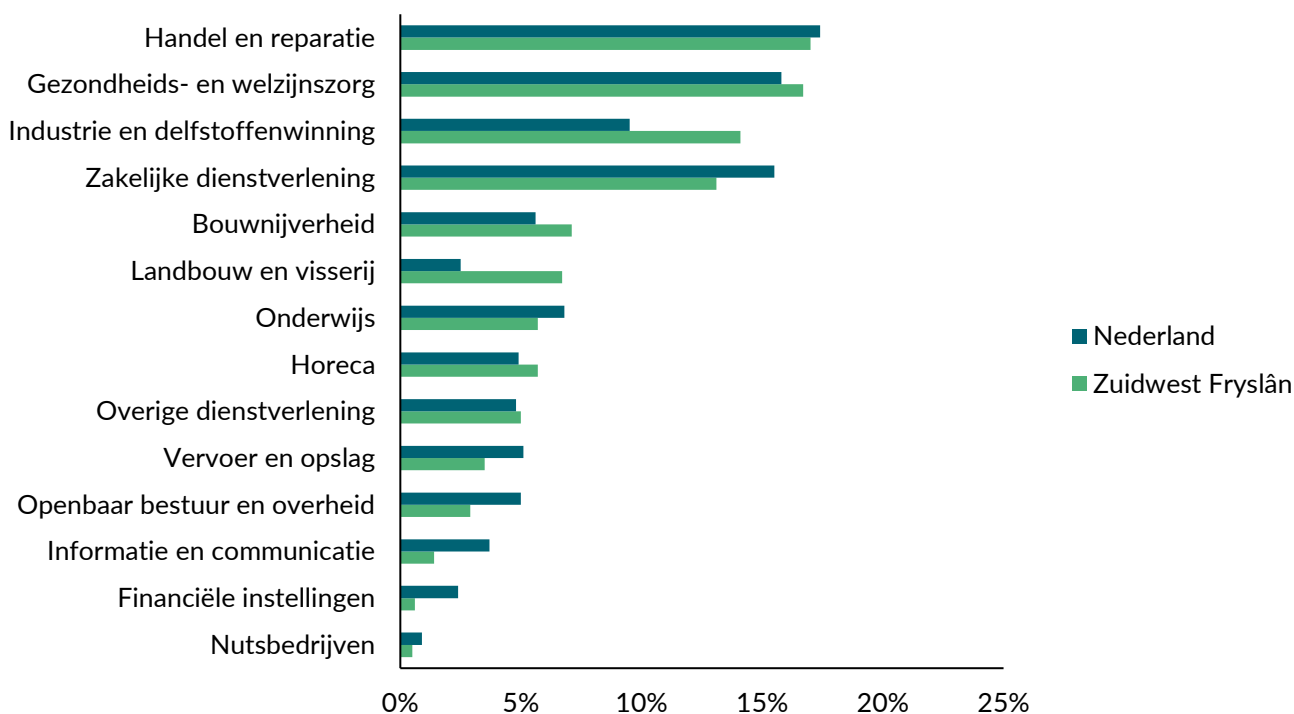

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Meeste banen in gezondheids- en welzijnszorg, handel en reparatie

De sectoren handel en reparatie en gezondheids- en welzijnszorg tellen in Zuidwest Fryslân de meeste banen (beide sectoren 17%), gevolgd door industrie en delfstoffenwinning (14%) en zakelijke dienstverlening (13%). Op provinciaal niveau staan gezondheids- en welzijnszorg (19%) en handel en reparatie (16%) bovenaan. Op landelijk niveau scoort de sector handel en reparatie het hoogst (17%), gevolgd door respectievelijk gezondheids- en welzijnszorg (16%), zakelijke dienstverlening (16%) en industrie en delfstoffenwinning (10%). Bij laatstgenoemde sector zien we dat de regio afwijkt van landelijk, respectievelijk 14 en 10 procent.

Aandeel banen per sector in Nederland en Zuidwest Fryslân, 2020

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Netto-arbeidsparticipatie iets gedaald

De netto-arbeidsparticipatie is het percentage van de beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar dat daadwerkelijk werkzaam is. In 2020 gaat het in de regio Zuidwest Fryslân om 68,4 procent, iets meer dan het provinciaal gemiddelde (67,5%).

De percentages liggen ongeveer een halve procentpunt lager dan het jaar ervoor. Het jaar 2020 kent dus een kleine afname van het aantal werkenden. Het ligt voor de hand dat dit te maken heeft met de maatregelen omtrent de Coronapandemie. In 2021 lijkt de werkgelegenheid zich weer hersteld te hebben. Over de afgelopen tien jaar zien we dan ook een gemiddelde stijging van zo'n twee à drie procentpunt. Door vergrijzing en ontgroening is de verwachting dat de beroepsbevolking in Fryslân met 22 procent afneemt in de komende dertig jaar. Dit houdt in dat er steeds minder mensen beschikbaar zijn voor de Friese arbeidsmarkt ([FSP, 2022](#)). Deze bevolkingsontwikkelingen vragen er dan ook om dat een toenemend aantal mensen werkt.

Netto-arbeidsparticipatie (het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (15 t/m 74 jaar) in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

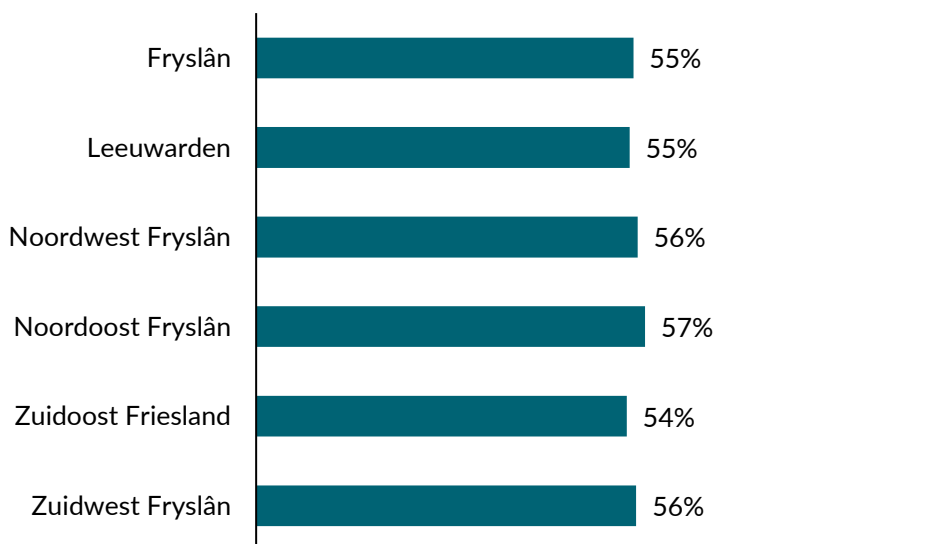
Minder openstaande vacatures

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht. In 2020 stonden er in Nederland per duizend banen gemiddeld 25 banen open. In Fryslân was de vacaturegraad 22. De vacaturegraad liet vanaf 2015 een stijgende lijn zien, maar is in 2020 gedaald ten opzichte van het jaar ervoor. Er zijn geen gegevens beschikbaar van de regio of afzonderlijke gemeenten ([CBS, 2021](#)).

Ruim de helft van de werkenden volgt scholing voor werk

In Zuidwest Fryslân geeft 56 procent van de werkenden aan in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus te hebben gevolgd voor zijn of haar werk. Een dergelijke cursus draagt bij aan het vergroten en verbreden van (nieuwe) vaardigheden, ontwikkelingen en inzichten. Wendbaarheid van werkenden is belangrijk voor de veerkracht van de regionale economie. De overheid stimuleert mensen om te blijven leren, ook als ze al een baan hebben. Bepaalde groepen in de samenleving blijven echter achter in de deelname aan scholing. In 2021 gaf 62% van de hoogopgeleide inwoners van Fryslân aan, een opleiding gevolgd te hebben voor het werk, terwijl dat voor laagopgeleiden maar 40% was. Zo'n scheidslijn loopt er ook naar leeftijd: 50-plussers leren het minst vaak bij via een scholingstraject op het werk ([FSP, 2022](#)).

Percentage werkenden dat in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus heeft gevolgd voor het werk, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

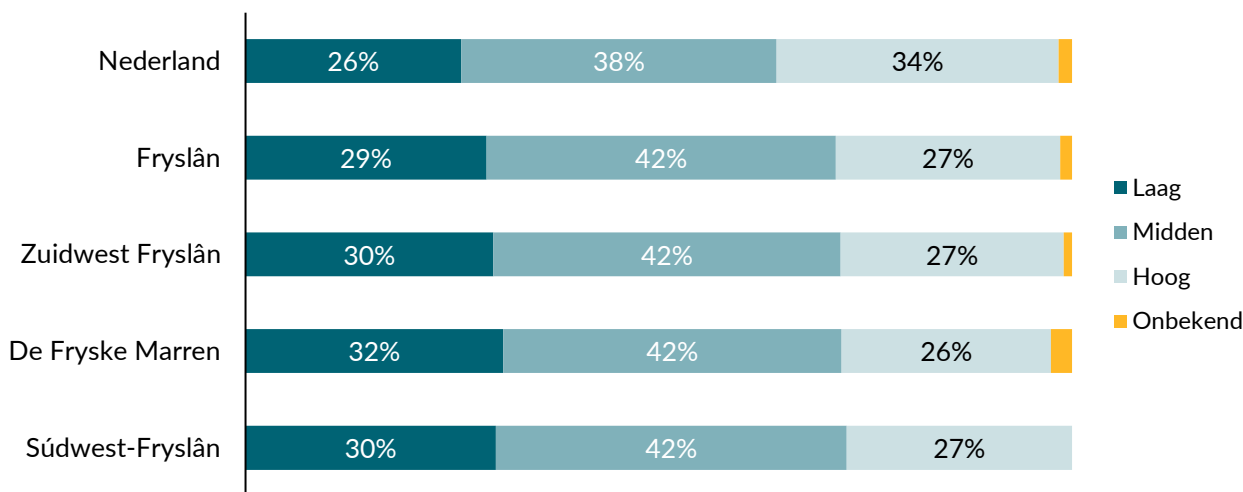
Minder hoogopgeleide bevolking in Zuidwest Fryslân

De beroeps- en niet-beroepsbevolking (inwoners tussen de 15 en 75 jaar) van Zuidwest Fryslân kan ingedeeld worden in drie onderwijsniveaus: laag-, middelbaar- en hoog onderwijs. Deze categorieën zijn gedefinieerd en ingedeeld door het CBS¹. In Zuidwest Fryslân valt 30 procent van de inwoners in de categorie laag onderwijs, 42 procent in die van het middelbaar onderwijs en 27 procent hoog onderwijs. Van de overige één procent is het onderwijsniveau onbekend. Deze verdeling is vergelijkbaar met die van Fryslân als geheel. Vergeleken met landelijk telt de regio een groter aandeel inwoners in de categorie laag- en middelbaar opgeleide

¹ Volgens definitie van het CBS: laagopgeleid omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, of de assistentenopleiding (mbo-1). Middelbaar opgeleid omvat de bovenbouw van havo/vwo, de opleidingen mbo-2 t/m mbo-4. Hoogopgeleid omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

beroepsbevolking, en een kleiner aandeel hoogopgeleiden. Tussen de beide gemeenten zien we lichte verschillen.

Percentage van de bevolking (15 tot 75 jaar) ingedeeld naar laag-, middelbaar- en hoog onderwijs, 2020²

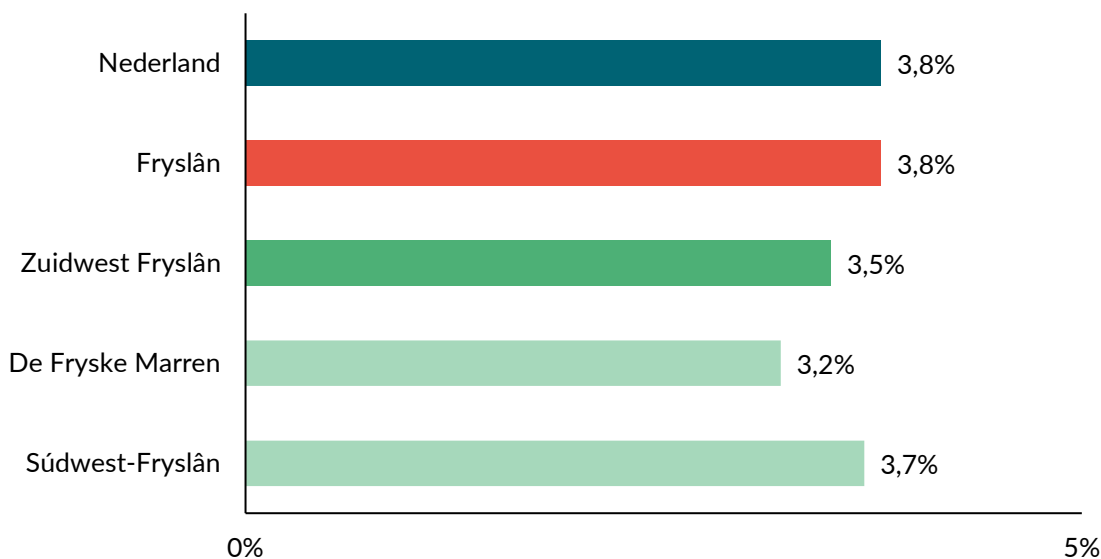

Bron: CBS, bewerking FSP

Werkloosheid licht toegenomen

In 2020 was 3,5 procent van de beroepsbevolking in Zuidwest Fryslân werkloos. Vanaf 2015 daalde de werkloosheid gestaag, zowel landelijk als regionaal. Vanaf 2020 nam de werkloosheid echter weer toe, met een half procentpunt hoger dan in 2019. Aangenomen wordt dat de oorzaak daarvan in de coronacrisis ligt. Die tijdelijke afname zien we overal terug, zowel landelijk als regionaal. Landelijk is de werkloosheid alweer gedaald tot het niveau voor de coronacrisis (CBS, 2022).

Percentage personen (15 t/m 74 jaar) zonder betaald werk (zij die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

² Het CBS gebruikt voor deze indicator afgeronde cijfers. Deze afgeronde cijfers zijn vertaald naar percentages, daardoor telt niet elke rij op tot precies honderd procent.

// ONDERWIJS

Goed onderwijs vormt de basis voor een samenleving waarin iedereen tot zijn recht komt en de kans krijgt het best mogelijke uit zichzelf te halen. Een diploma biedt meer kans op een baan en een goede toekomst. Daarom is in Nederland de leerplicht van kracht, die voorschrijft dat kinderen vanaf hun vijfde verjaardag verplicht naar school gaan, tot het moment dat ze achttien jaar worden of een (startkwalificatie) hebben gehaald. Een startkwalificatie is een diploma voor havo, vwo of mbo niveau 2 of hoger. Het thema onderwijs omvat vier indicatoren:

- Leerlingenaantal
- Schooladviezen
- Diploma's voortgezet onderwijs (zoals vmbo)
- Diploma's beroepsonderwijs (zoals mbo)

Dalende leerlingenaantallen in het onderwijs

Er zijn in de afgelopen jaren minder kinderen geboren in Zuidwest Fryslân, waardoor het aantal leerlingen in het onderwijs gestaag daalt. Deze daling heeft over enkele jaren een lagere instroom in de beroepsbevolking tot gevolg. In het schooljaar 2013/2014 volgden ruim 12.000 kinderen basisonderwijs in Zuidwest Fryslân. In de jaren tot 2019/2020 daalde dit leerlingenaantal met bijna 1.000 kinderen (-8%). De daling houdt naar verwachting aan tot 2026. Daarna wordt een lichte stijging verwacht. In Súdwest-Fryslân is de daling van het aantal leerlingen (-5%) kleiner dan provinciaal. In De Fryske Marren is de daling van het aantal leerlingen (-12%) groter dan het Fries gemiddelde. Het dalende aantal leerlingen wordt in toenemende mate merkbaar in het voortgezet onderwijs.

De daling van het aantal leerlingen heeft consequenties voor de organisatie van het onderwijs. Scholen krijgen minder inkomsten en hebben minder klaslokalen en leraren nodig. Soms daalt het aantal leerlingen zo sterk dat een school moet sluiten of fuseren. Het aantal basisscholen in Zuidwest Fryslân is sinds 2011 met 29 afgenomen ([DUO, 2021](#)).

Aantal leerlingen en procentuele stijging/daling in het basisonderwijs naar regio en gemeente, 2013/2014-2019/2020

Regio	2013/2014	2019/2020	Procentuele stijging/daling
Fryslân	57697	51920	-10%
Zuidwest Fryslân	12301	11371	-8%
De Fryske Marren	4691	4144	-12%
Súdwest-Fryslân	7610	7227	-5%

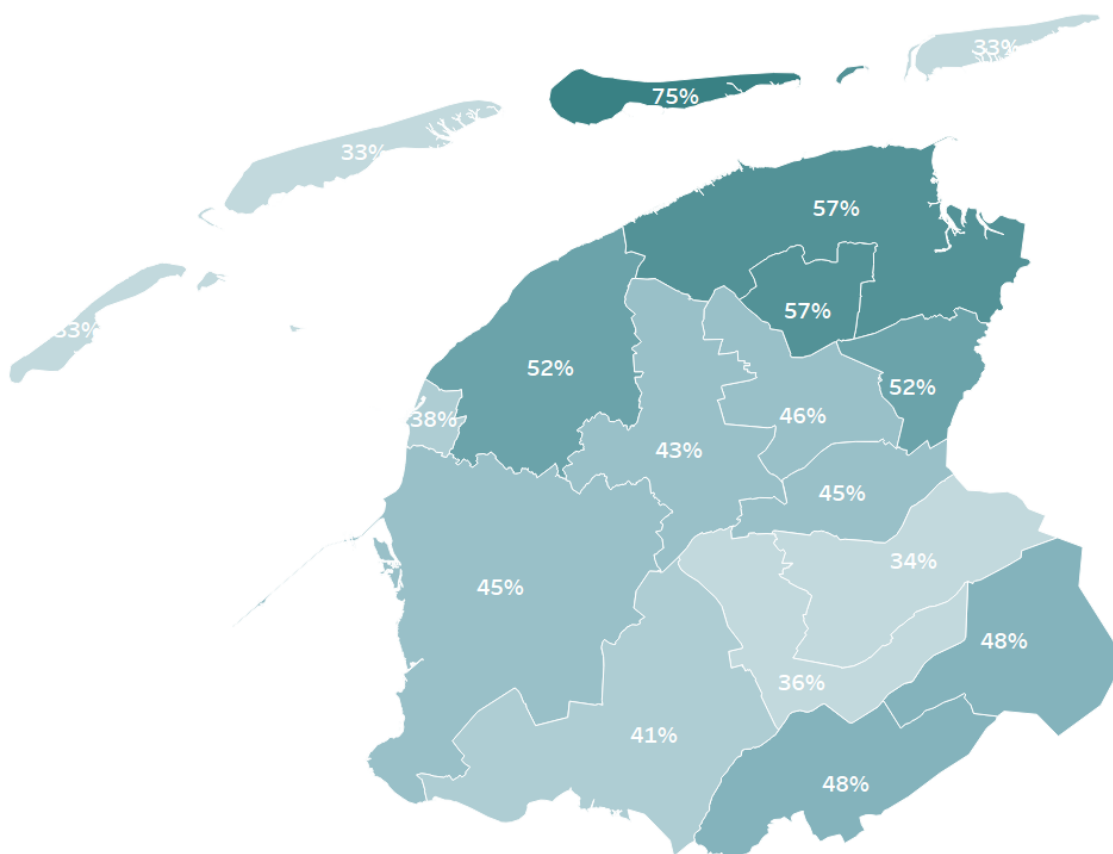
Bron: DUO

Lagere schooladviezen in gemeente Súdwest-Fryslân

Kinderen met dezelfde talenten krijgen in het onderwijs niet altijd gelijke kansen. In het schooljaar 2020/2021 had 45 procent van de leerlingen in de gemeente Súdwest-Fryslân een hogere score (tenminste een halve schoolsoort hoger dan het schooladvies) op de eindtoets dan het schooladvies van de basisschool. Dit percentage is gelijk aan Fryslân (45%) en hoger dan landelijk (38%). In De Fryske Marren (41%) is het percentage dat hoger scoort op de eindtoets dan het schooladvies juist lager dan het Friese gemiddelde.

Uit onderzoek blijkt dat kinderen van hoogopgeleide ouders gemiddeld hogere adviezen krijgen, ook al zijn de schoolprestaties hetzelfde als die van kinderen van middelbaar- en laagopgeleide ouders ([Onderwijsinspectie, 2018](#)). Mogelijk is dit een van de verklaringen voor de lagere adviezen in de provincie Fryslân: het gemiddelde opleidingsniveau (dus ook van de ouders) in de provincie ligt lager dan landelijk.

Percentage leerlingen per gemeente, waarvan de score van de eindtoets hoger dan het schooladvies is, 2020/2021

Bron: DUO, bewerking FSP

Schooladvies in groep 8

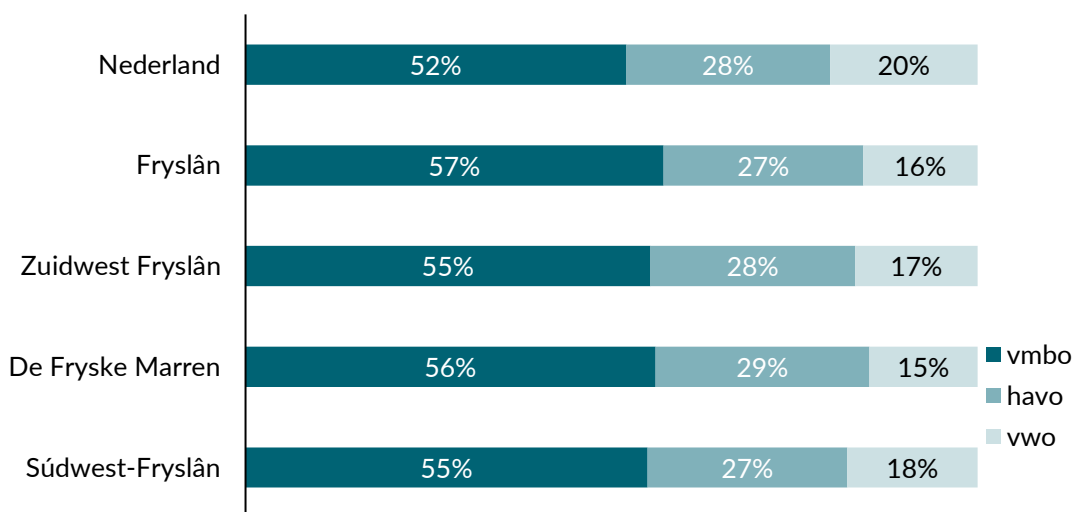
Sinds 2015 is het schooladvies van de leerkracht leidend bij de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Op basis van leerprestaties, aanleg en ontwikkeling adviseert de leerkracht welk schooltype het beste bij het kind past. Vervolgens maken de kinderen een verplichte eindtoets. Als de uitslag op de eindtoets tenminste een half schoolniveau hoger is dan het gegeven schooladvies, moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. De basisschool kan in overleg met de ouders en leerling het schooladvies naar boven bijstellen, maar dit is niet verplicht.

Minder vmbo-diploma's in Zuidwest Fryslân

In de regio Zuidwest Fryslân behaalde 55 procent van de leerlingen in het schooljaar 2019/2020 een vmbo-diploma. Dat is lager dan het Fries gemiddelde (57%) en hoger dan het landelijk gemiddelde van 52 procent. De beide gemeenten van de regio, Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren, hebben beide een lager percentage vmbo-diploma's dan het Fries gemiddelde. In Súdwest-Fryslân is het percentage vwo-diploma's (18%) hoger dan het provinciaal gemiddelde (16%).

In de afgelopen tien jaar werden in Fryslân telkens meer vmbo-diploma's en minder vwo-diploma's behaald ten opzichte van landelijk. Dat komt overeen met de schooladviezen in groep 8. Leerlingen uit Fryslân krijgen vaker een vmbo-advies en minder vaak een vwo-advies dan landelijk.

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, 2019/2020

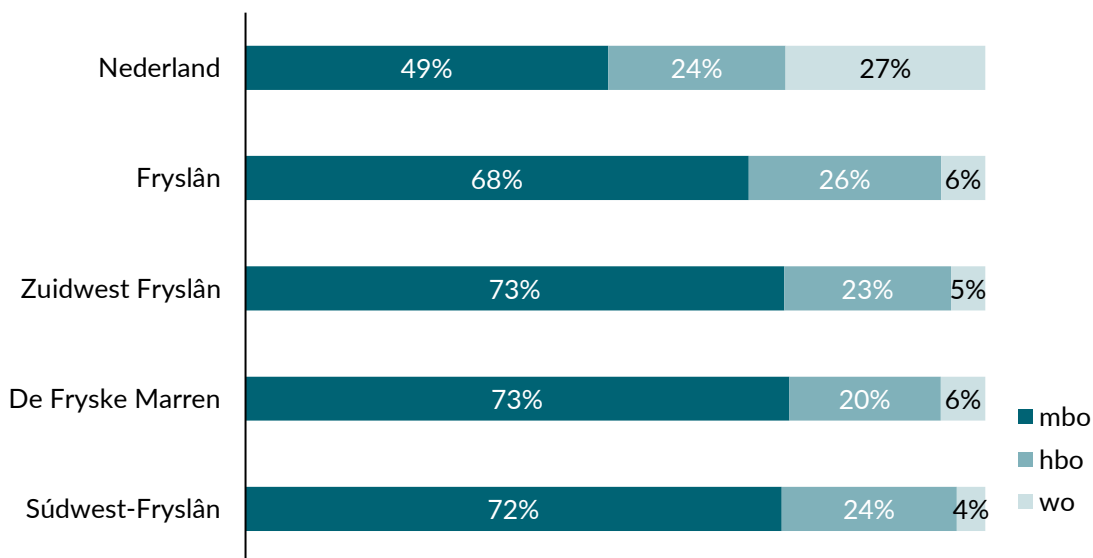
Bron: DUO, bewerking FSP

Meer mbo-diploma's in Zuidwest Fryslân

Bijna driekwart (73%) van de diploma's die Zuidwest Fryslân werden behaald in het schooljaar 2019/2020 betrof een mbo-diploma. Dat aandeel is hoger dan provinciaal (68%) en landelijk (49%). In de beide regiogemeenten werden nagenoeg evenveel mbo-diploma's behaald: 72 procent in Súdwest-Fryslân en 73 procent in De Fryske Marren.

Het aandeel wo-studenten in Zuidwest Fryslân (5%) is lager dan landelijk, waar bijna een kwart (24%) van de jongeren een wo-opleiding volgt. Eerder werd al gemeld dat er lagere adviezen, dus minder vwo-adviezen worden gegeven. Daardoor worden er ook minder vwo-diploma's behaald. Een gevolg is dat minder jongeren doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs, een effect dat wordt versterkt door het beperkte aanbod van wetenschappelijk onderwijs in Fryslân. Een wetenschappelijke opleiding is voor Friese studenten vaak alleen buiten de provincie mogelijk. Mogelijk kiezen zij eerder voor een andere opleiding of verlaten zij de provincie.

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs, 2019/2020

Bron: DUO, bewerking FSP

// WONEN

Een goede, passende woning is een primaire levensbehoefte en een belangrijke basisvoorwaarde voor brede welvaart. Waar en hoe iemand woont is van grote betekenis voor de kwaliteit van zijn of haar leven. In Nederland gaat een aanzienlijk deel van het maandelijkse inkomen op aan de huur of hypotheek van een woning. De plek waar men woont is bovendien ook van belang voor de gezondheid en het sociaal leven, zoals een schone, groene omgeving en de nabijheid van voorzieningen. Het brede welvaart-thema wonen bevat vier indicatoren:

- Woningoverzicht (aantal)
- Koop- en huurwoningen
- Huidige gemiddelde verkoopprijs
- Verkoopprijzen, de afgelopen tien jaar.

Woningoverzicht

Onderstaande tabel laat het totaal aantal woningen op 1 januari 2021 zien. In de regio Zuidwest Fryslân zijn er op dat moment 65.961 woningen. In het jaar 2021 zijn er in de regio 325 nieuwbouwwoningen gerealiseerd en 20 woningen gesloopt.

Aantal woningen totaal, nieuwbouw en gesloopt per regio in 2021

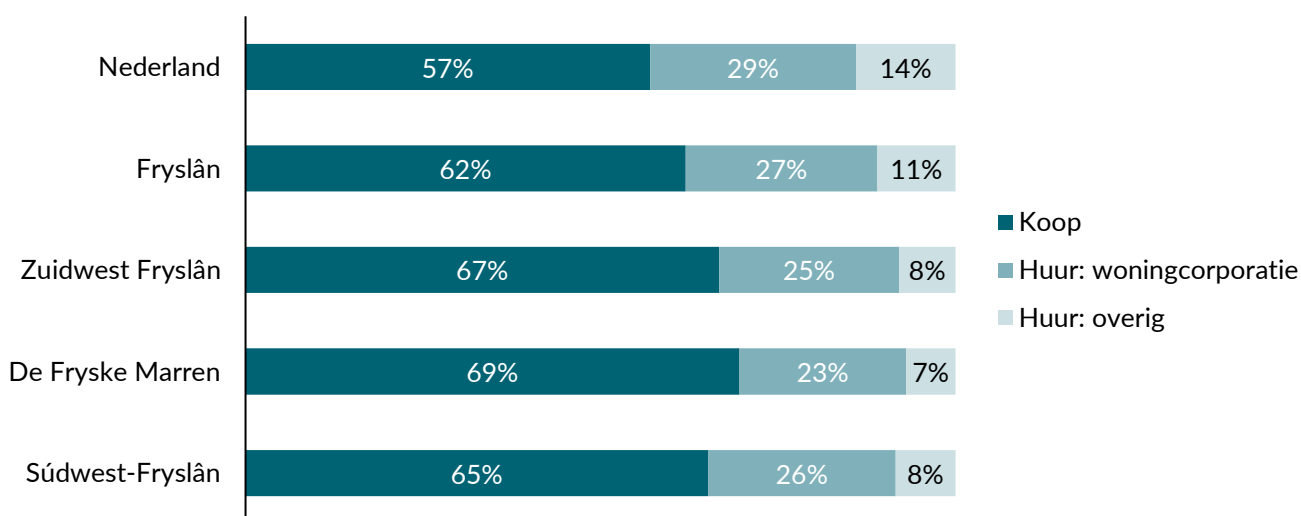
	Totaal aantal woningen 1 januari 2021	Aantal nieuwbouwwoningen 2021	Aantal gesloopte woningen 2021
Nederland	7.966.331	68.633	9.561
Fryslân	304.693	1.909	626
Zuidwest Fryslân	65.961	325	20
De Fryske Marren	23.460	106	12
Súdwest-Fryslân	42.501	219	8

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer koop- dan huurwoningen

Zowel de provincie Fryslân als de regio Zuidwest Fryslân heeft een hoger aandeel koop- dan huurwoningen. Het gaat daarbij om respectievelijk 62 en 67 procent van de woningvoorraad. Landelijk ligt dat aandeel lager, namelijk 57 procent. Het grootste deel van de huurwoningen is eigendom van woningcorporaties.

Voorraad woningen naar eigendom op 1 januari, 2021

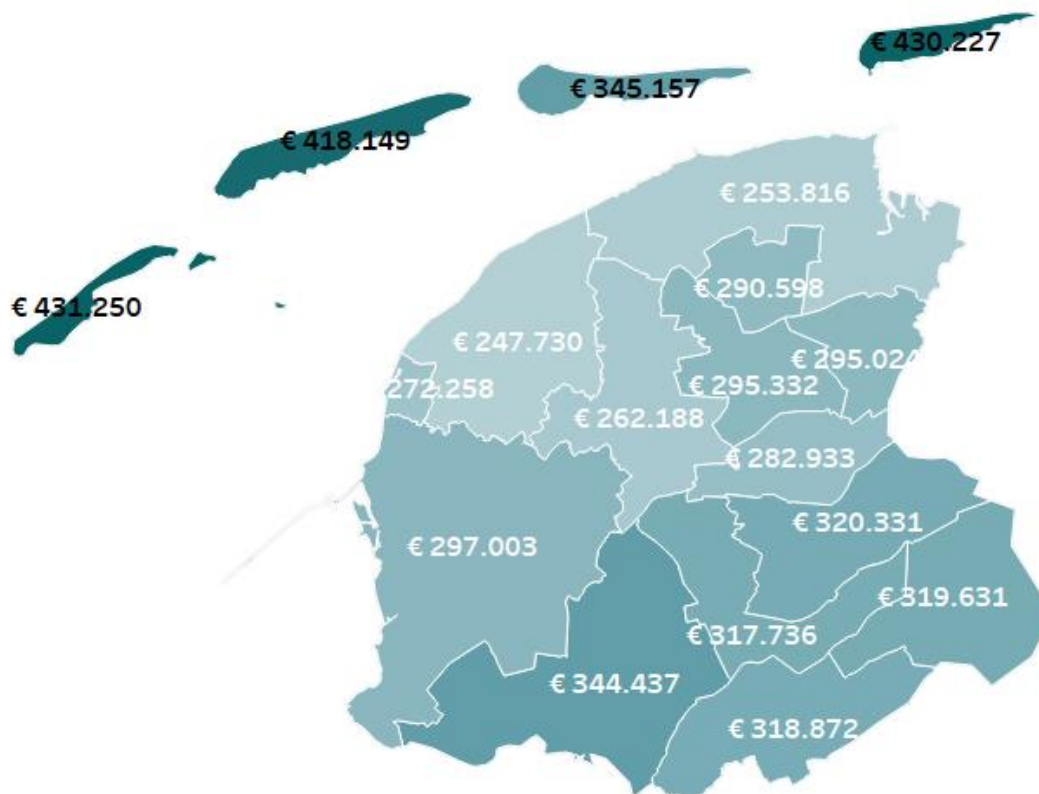

Bron: CBS, bewerking FSP

Hogere gemiddelde verkoopprijs

Onderstaande kaart laat de gemiddelde verkoopprijs van woningen per gemeente zien. In heel Fryslân waren de verkochte woningen op de vier Waddeneilanden gemiddeld het duurst. In de regio Zuidwest Fryslân lag de gemiddelde verkoopprijs in De Fryske Marren (€ 344.437) hoger dan die van verkochte woningen in Súdwest-Fryslân (€ 297.003). De regio laat na de Waddeneilanden de hoogste gemiddelde verkoopprijs zien.

Gemiddelde verkoopprijs woningen per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

De gemiddelde verkoopprijs van woningen stijgt zowel in Fryslân als landelijk. In de provincie Fryslân zijn woningen gemiddeld nog steeds goedkoper dan in Nederland. In 2021 werd een woning in Fryslân voor gemiddeld 290.253 euro verkocht, landelijk was dat 386.714 euro. Zowel de gemeenten, provincie als Nederland laten een stijgende lijn in verkoopprijzen zien vanaf ongeveer 2013. De gemiddelde verkoopprijs van Nederland ligt boven die in Fryslân en de afzonderlijke gemeenten. De gemiddelde verkoopprijs in Súdwest-Fryslân ligt rond het Fries gemiddelde, die in De Fryske Marren ligt daar boven.

// SAMENLEVING

Sociale samenhang is een belangrijk element van brede welvaart: samen leven. Sociale samenhang ontstaat als alle mensen naar vermogen mee kunnen, mogen en willen doen met de samenleving. Dit 'meedoen' komt onder andere tot uiting in onderlinge contacten, verenigingsleven en vrijwilligerswerk. De tweede voorwaarde voor sociale samenhang is dat mensen voldoende vertrouwen hebben in elkaar en in instituties zoals overheid, media, politie en rechtssysteem ([CBS, 2015](#)). Om de mate van sociale samenhang in beeld te brengen worden vijf indicatoren gemeten:

- Contact met familie, vrienden en buren
- Ervaren eenzaamheid
- Vertrouwen in instituties
- Vertrouwen in andere mensen
- Vrijwilligerswerk

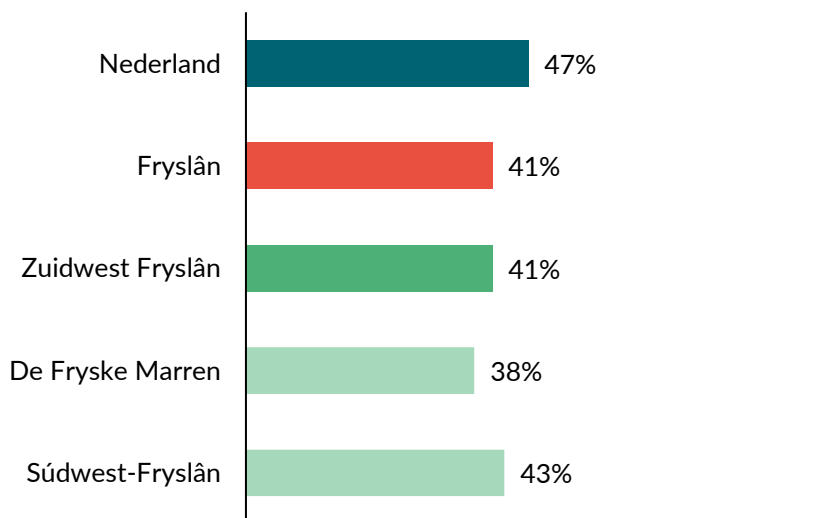
Contact met familie, vrienden en buren gedaald

In Zuidwest Fryslân had 72 procent van de inwoners van 15 jaar en ouder in 2020 minstens één keer per week contact met familie, vrienden en buren. In 2012 was dit aandeel nog 76 procent. Ook landelijk (-5%) en in Fryslân (-4%) is het aandeel dat wekelijks contact heeft met familie, vrienden en buren gedaald in dezelfde periode ([CBS, 2020](#)).

Veel eenzaamheid, maar minder dan landelijk

In Zuidwest Fryslân was 41 procent van de inwoners eenzaam in 2020. Dit is een hoog aandeel, maar lager dan landelijk, waar 47 procent van de bevolking eenzaam is. Súdwest-Fryslân (43%) scoort hoger dan het regionale gemiddelde. In De Fryske Marren (38%) woont een kleiner aandeel inwoners met eenzaamheid. Eenzaam is iemand voor wie de hoeveelheid en/of de aard (diepgang) van de contacten niet voldoen aan de verwachtingen. De meeste mensen hebben behoefte aan sociaal contact. Ze willen graag deel uitmaken van een groep, ervaringen delen en kunnen aankloppen bij anderen voor steun. Langdurige eenzaamheid gaat ten koste van het welbevinden van mensen en verhoogt het risico op gezondheidsproblemen ([VZinfo, 2022](#)). Eenzaamheid is van alle leeftijden, maar onder 75-plussers komt het vaker voor dan onder jongeren. Ook laag- en middelbaaropleiden zijn vaker eenzaam dan hoogopgeleide inwoners ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat matig tot ernstig eenzaam is per regio, 2020

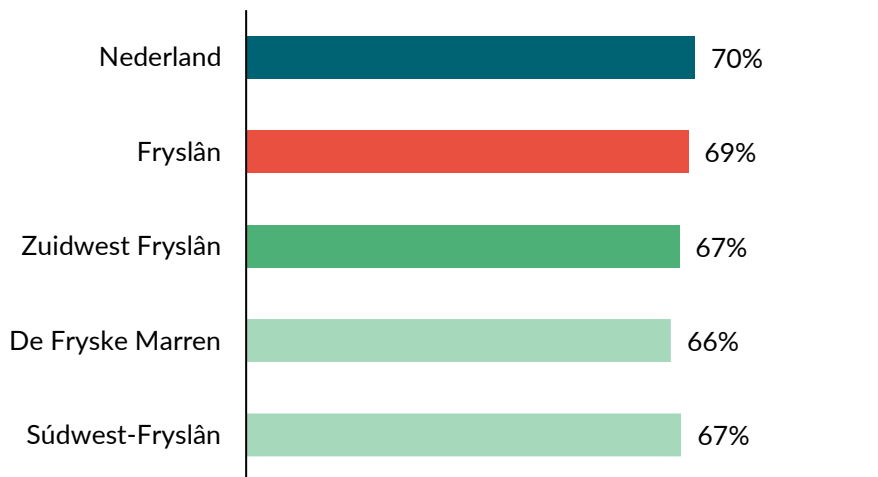

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Vertrouwen in instituties gestegen tijdens begin coronacrisis

In Zuidwest Fryslân had 67 procent van de inwoners in 2020 vertrouwen in instituties, zoals de Tweede Kamer, politie en rechters. Een jaar eerder was dat nog 62 procent. Ook landelijk en provinciaal (+7%) steeg het vertrouwen. Tijdens een crisis in een samenleving als gevolg van een externe dreiging wordt vaak een stijging van politiek vertrouwen waargenomen. Mensen zijn dan geneigd om zich eensgezind te scharen achter regeringsleiders en andere autoriteiten ([SCP, 2021](#)). Inmiddels is het vertrouwen in Fryslân in de regering en de Tweede Kamer lager dan voor de coronacrisis, blijkt uit recenter onderzoek van Panel Fryslân ([FSP, 2020](#)).

Percentage inwoners (15+) dat vertrouwen heeft in instituties als de Tweede Kamer, politie en rechters per regio, 2020

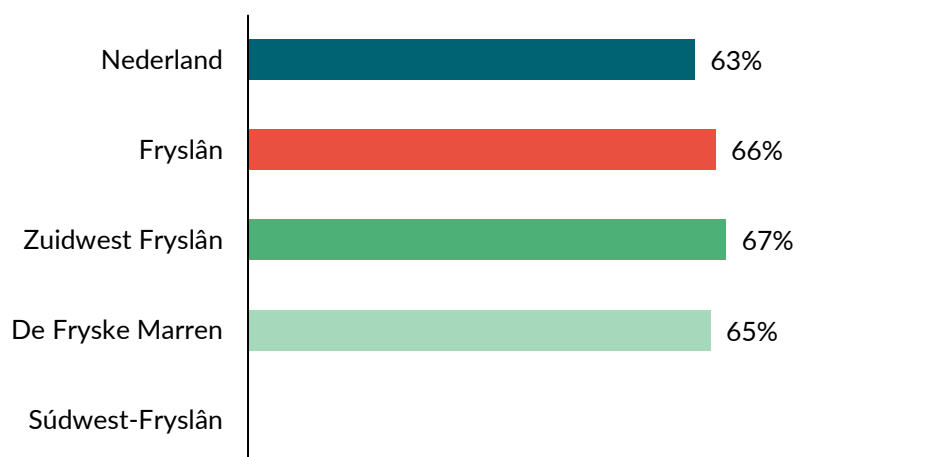

Bron: CBS, bewerking FSP

Vertrouwen in anderen stijgt

In de regio Zuidwest Fryslân heeft 67 procent van de inwoners in 2020 over het algemeen vertrouwen in anderen. In 2012 ging het om 63 procent. De regio laat een groter onderling vertrouwen zien dan provinciaal (66%) en landelijk (63%). In De Fryske Marren heeft 65 procent van de inwoners vertrouwen in elkaar. Voor Súdwest-Fryslân zijn geen gegevens beschikbaar. Vertrouwen is onmisbaar in sociale relaties en essentieel voor het functioneren van de samenleving. Over het algemeen hebben inwoners met een laag opleidingsniveau minder vertrouwen in andere mensen dan hoogopgeleiden. Dit was ook voor de coronacrisis het geval, maar dit verschil is groter geworden naarmate de crisis langer duurde ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (15+) dat vindt dat anderen in het algemeen te vertrouwen zijn per regio, 2020

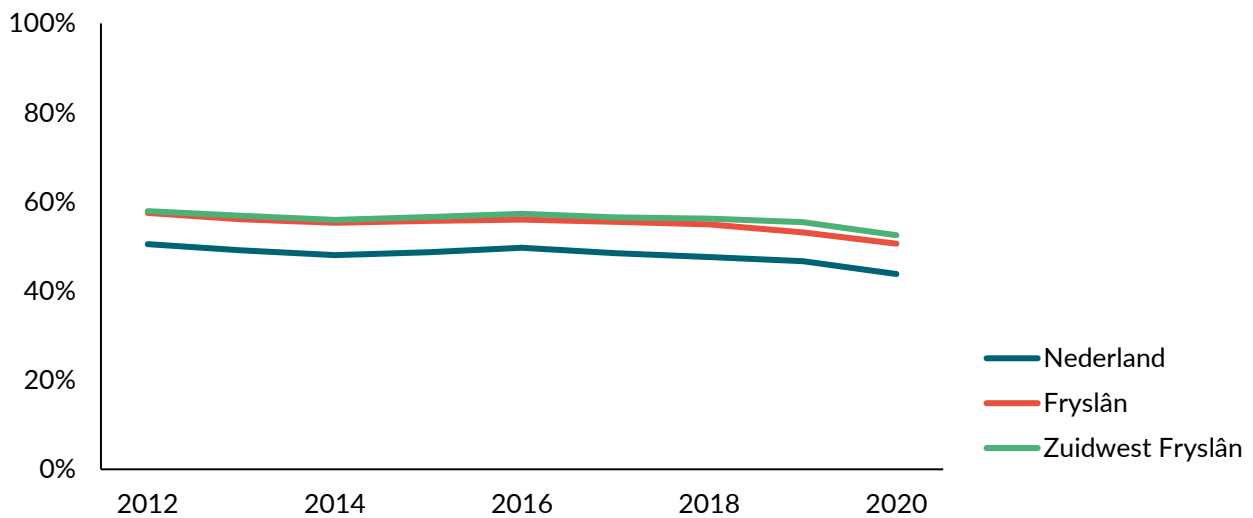

Bron: CBS, bewerking FSP

Aandeel vrijwilligerswerk daalt

Meer dan de helft van de inwoners (53%) van Zuidwest Fryslân deed vrijwilligerswerk in 2020. In 2012 ging het om 58 procent. Ook provinciaal is het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk verricht gedaald van 58 procent in 2012 naar 51 procent in 2020. De beide regiogemeenten verschillen in het aandeel vrijwilligers. In De Fryske Marren doet 47 procent van de inwoners vrijwilligerswerk en in Súdwest-Fryslân 57 procent. In 2019 ging het om respectievelijk 52 en 60 procent. Wellicht wordt deze daling van het afgelopen jaar veroorzaakt door de coronamaatregelen, waardoor veel vrijwilligerswerk noodgedwongen werd afgelast. De mate waarin inwoners actief zijn als vrijwilliger is een belangrijke indicator van de sociale samenhang en voor de brede welvaart. Vrijwilligerswerk is een manier om met elkaar in contact te komen en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Over het algemeen doen inwoners met een hoog opleidingsniveau vaker vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden. Ook doen inwoners van dorpen vaker vrijwilligerswerk dan inwoners van grotere woonkernen (>5000 inwoners) ([FSP, 2022](#)).

Percentage inwoners (15+) dat vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen per regio, 2012-2020

Bron: CBS, bewerking FSP

// VEILIGHEID

Veiligheid is essentieel voor de leefbaarheid in een omgeving: prettig leven, wonen en werken met een gevoel van vertrouwen en veiligheid. Hoe onveiliger de leefomgeving, hoe minder mensen mee (willen, kunnen of mogen) doen aan de samenleving en hoe minder mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun eigen omgeving. Mensen die zich veilig voelen, zowel fysiek als mentaal, zijn gelukkiger en tevredener met het leven. Fysieke onveiligheid kan tot letsel of dodelijke slachtoffers leiden. Om dit thema vanuit het oogpunt van brede welvaart in beeld te brengen worden twee indicatoren gemeten:

- Geregistreerde misdaden
- Tevredenheid over veiligheid

Minder vaak onveilig gevoel in de buurt

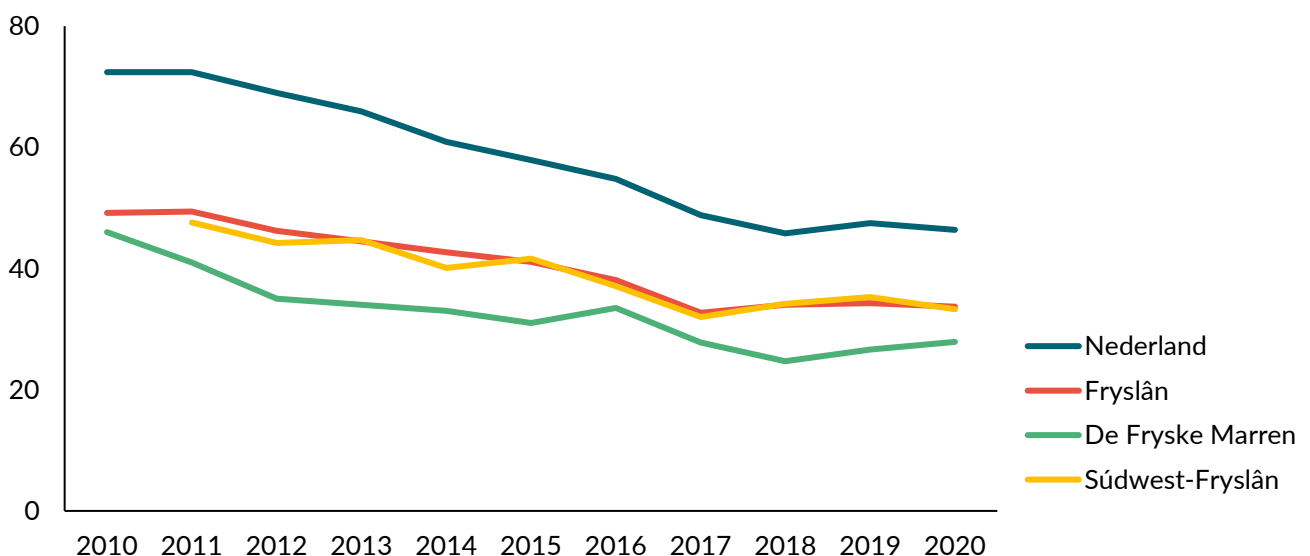
Voor de indicatoren 'vaak onveilig voelen in de buurt' en het aantal ondervonden delicten zijn geen nieuwe gegevens beschikbaar in het CBS-dashboard. Uit de provinciale Monitor Brede Welvaart van het afgelopen jaar blijkt dat in Fryslân minder inwoners zich onveilig voelen in de buurt (0,9%) vergeleken met het landelijk gemiddelde (1,4%). Gevoelens van onveiligheid hangen negatief samen met geluk en de tevredenheid met het leven ([FSP, 2021](#)).

Ook het aantal ondervonden delicten lag in Fryslân lager dan landelijk. Misdaad heeft onmiddellijk effect op de kwaliteit van leven van slachtoffers ([CBS, 2020](#)). Zowel het feitelijke risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.

Afname aantal geregistreerde misdrijven

Landelijk worden er gemiddeld 46 misdrijven per 1000 inwoners geregistreerd. In Fryslân ligt dit aantal met 34 misdrijven per 1000 inwoners relatief het laagst van alle provincies. Sinds 2010 is de geregistreerde criminaliteit in Fryslân met bijna een derde (31%) afgenomen. Dit beeld is vergelijkbaar met landelijk. Overigens is deze trend al langer gaande: vanaf de eeuwwisseling zien we een forse daling van het aantal geregistreerde misdrijven. Dit kan het gevolg zijn van een afname van de bereidheid om aangifte te doen, een aanname die noch bevestigd noch ontkracht is. Ook kan een combinatie van preventie en handhaving het dalende aantal registraties hebben veroorzaakt. Voor de regio Zuidwest Fryslân zijn geen gegevens bekend. In de gemeente Súdwest-Fryslân is het aantal geregistreerde misdrijven vergelijkbaar met het provinciaal gemiddelde, in De Fryske Marren ligt het aantal lager.

Aantal geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners, 2010-2020

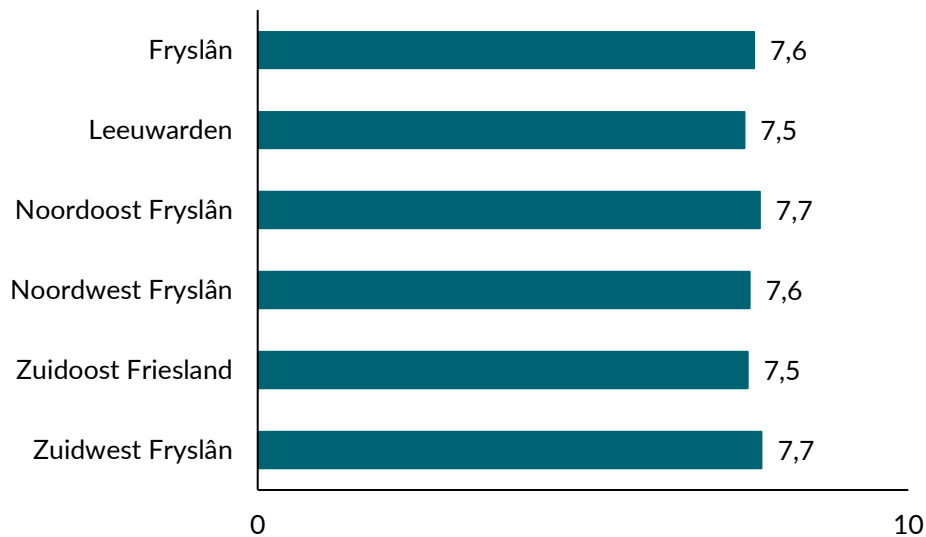

Bron: CBS, bewerking FSP

Tevreden over veiligheid in dorp of wijk

Over het algemeen zijn inwoners van Fryslân tevreden over de veiligheid in hun dorp of wijk. In Zuidwest Fryslân waarderen de inwoners deze met een 7,7. Uit eerder onderzoek blijkt dat dat inwoners van grote(re) dorpen of steden ontevredener zijn dan inwoners van de kleine(re) dorpen. Ook speelt het type woning een rol. Bewoners van huurwoningen geven een lager cijfer (7,1) voor de veiligheid in hun dorp of wijk dan woningeigenaren (7,6). Een op de negen inwoners van Fryslân (11%) voelt zich wel eens onveilig in hun dorp of wijk. Dit komt vaker voor in grote(re) woonplaatsen, onder huurders en onder laagopgeleiden ([FSP, 2021](#)).

Gemiddeld rapportcijfer over tevredenheid veiligheid in dorp of wijk in Fryslân, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

// VRIJE TIJD

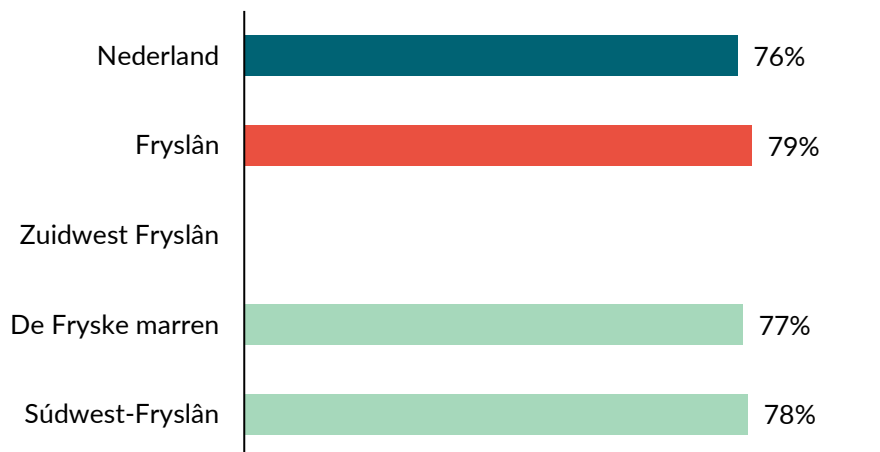
Vrije tijd is de tijd die overblijft als de niet-vrijblijvende activiteiten, zoals (huishoudelijk) werk, zorg en studie verricht zijn. Vrije tijd en de invulling daarvan zijn belangrijk voor het welbevinden van mensen. Naast ontspanning, geeft vrije tijd ook ruimte voor ontplooiing en het ontmoeten van andere mensen. Wanneer mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding in de directe omgeving van mensen voorhanden zijn, draagt dit bij aan een prettig woonklimaat. Het thema vrije tijd wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk:

- Tevredenheid over vrije tijd
- Populairste culturele activiteiten
- Lidmaatschap verenigingen
- Waardering van toerisme

Iets lagere tevredenheid met vrije tijd dan provinciaal

In gemeente Súdwest-Fryslân is 78 procent van de inwoners tevreden met de hoeveelheid vrije tijd. In De Fryske Marren is dat aandeel 77 procent. Beide gemeenten scoren lager dan het Fries gemiddelde (79%). Het Fries (+3%) en landelijk (+2%) gemiddelde is gestegen sinds 2019. Dat is opvallend, want sinds 2013 was er een dalende lijn qua tevredenheid te zien in alle Friese regio's. Wellicht heeft dit te maken met de coronacrisis. Tijdens de lockdown(s) veranderde de tijdsindeling van veel mensen, waardoor sommige inwoners vaak meer vrije tijd overhielden. Landelijk wordt het grootste deel van de vrije tijd besteed aan mediagebruik, gevolgd door recreatieve activiteiten en ontspanning en sociale contacten ([SCP, 2020](#)).

Percentage inwoners (18+) dat tevreden is met hoeveelheid vrije tijd, per regio, 2020

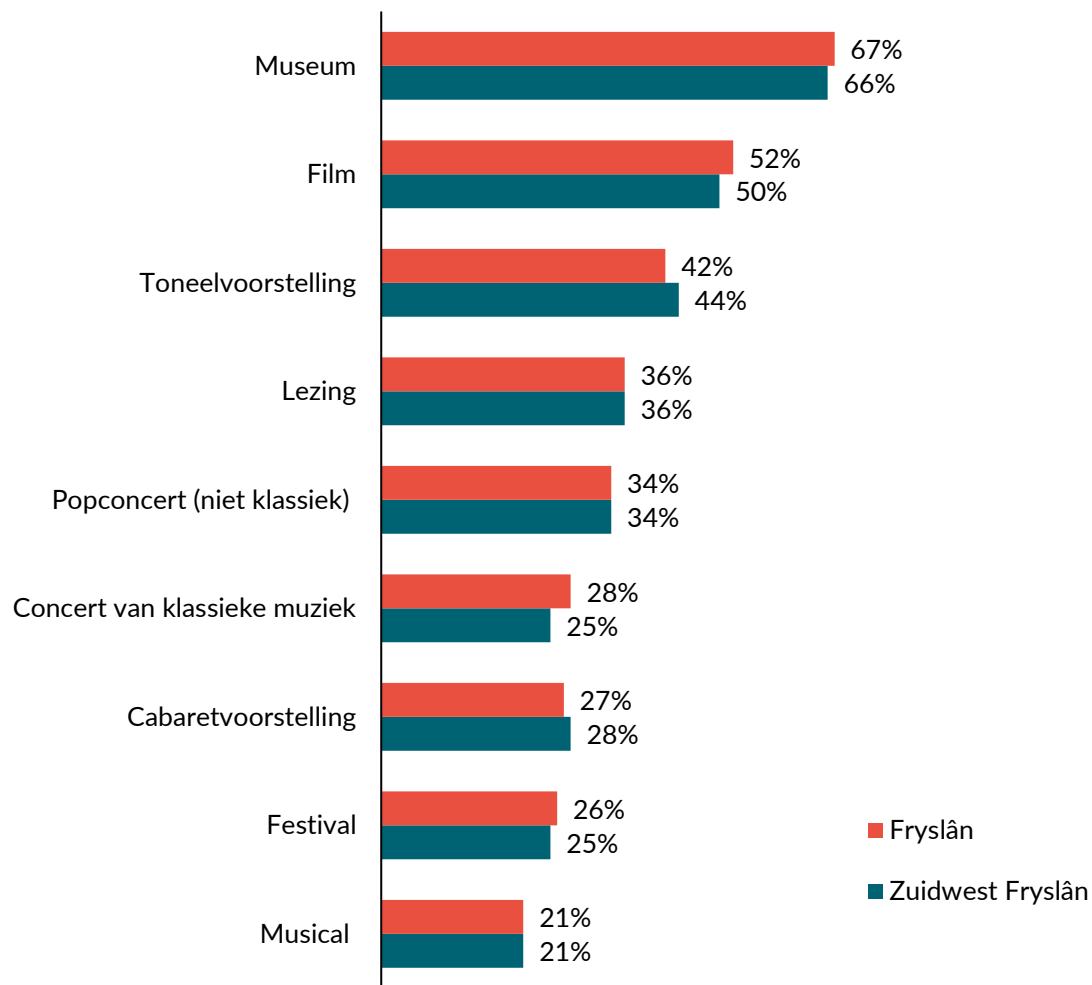

Bron: CBS, bewerking FSP

Museum en film meest populaire culturele activiteiten

In Zuidwest Fryslân heeft 66 procent van de inwoners in 2019 een museum bezocht. Dat is iets lager dan het Fries gemiddelde (67%). Het bezoeken van een museum is de meest populaire culturele activiteit in zowel Fryslân als in de regio Zuidwest Fryslân, gevolgd door het bezoeken van een bioscoop (film). Het aandeel inwoners van de regio Zuidwest Fryslân dat culturele activiteiten en voorstellingen bezoekt is vergelijkbaar het gemiddelde aandeel in de provincie als geheel. Toneelvoorstellingen trokken regionaal een groter aandeel dan provinciaal. Concerten met klassieke muziek werden door een kleiner percentage van de regio bezocht dan het Fries gemiddelde. De opleidingsniveaus laten verschillen zien. Hoogopgeleiden brengen vaker een bezoek aan culturele activiteiten dan laag- en middelbaar opgeleiden (FSP, 2019).

Percentage inwoners (18+) dat bezoek aan culturele activiteit of voorstelling heeft gebracht, 2019

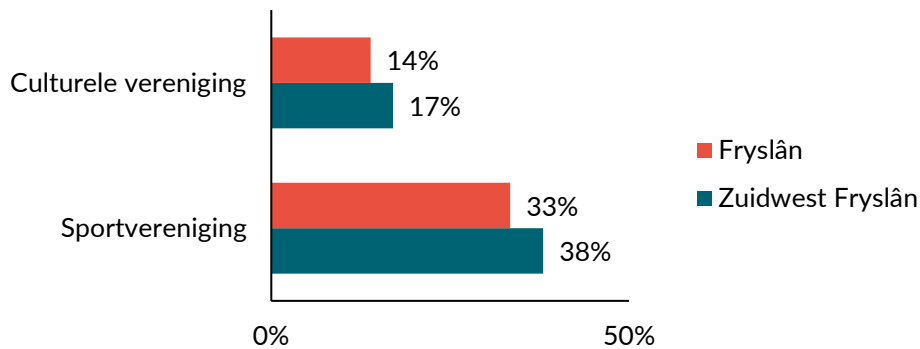

Bron: Panel Fryslân (FSP)

In Zuidwest Fryslân meer inwoners lid van verenigingen

Veel vrijetijdsactiviteiten vinden in verenigingsverband plaats. In regio Zuidwest Fryslân is 17 procent van de inwoners van 18 jaar of ouder lid van een culturele vereniging, zoals een brassband, koor of toneelvereniging. Dit aandeel is groter dan het Fries gemiddelde van 14 procent. Qua leeftijden zijn relatief meer 65-plussers lid van een culturele vereniging en jongvolwassenen het minst vaak. In Zuidwest Fryslân is 38 procent van de inwoners lid van een sportvereniging. In Fryslân gaat het om 33 procent. Leeftijdsgroepen laten geen grote verschillen zien. Dat is wel het geval bij de opleidingsniveaus: hoogopgeleiden zijn vaker lid van een sportvereniging dan laagopgeleiden. Ook zijn er verschillen tussen grootte van woonplaats. Op het platteland zijn relatief meer inwoners lid van een sportvereniging dan in grotere plaatsen (>5000 inwoners) ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat lid is van een sport-of culturele vereniging, 2021

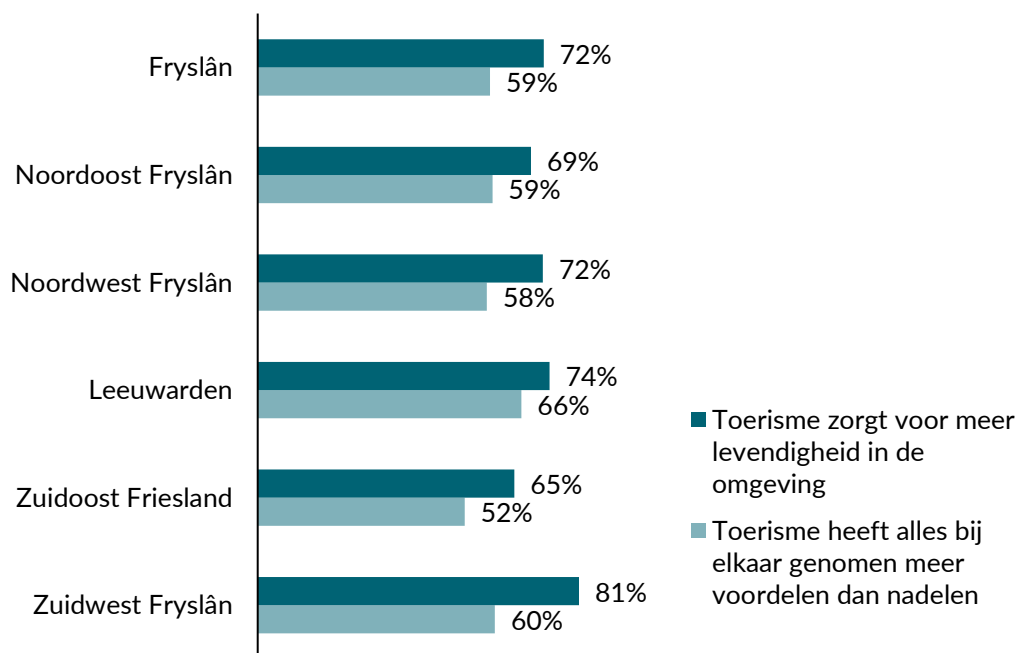
Bron: Panel Fryslân (FSP)

In Zuidwest Fryslân meer enthousiasme over toerisme

Van de inwoners van Zuidwest Fryslân vindt 81 procent dat toerisme voor meer levendigheid zorgt in hun woonomgeving. Dit is hoger dan het Fries gemiddelde (72%) en ook hoger dan in andere regio's in Fryslân. Dit lijkt te maken te hebben met het feit dat Zuidwest Fryslân veel toeristen trekt, die naar de regio komen voor het grote watersportaanbod en de ligging van zeven van de Friese elf steden. Toerisme zorgt voor meer evenementen en voorzieningen en brengt bewoners in contact met bezoekers uit andere gebieden.

Toerisme biedt alles bij elkaar genomen meer voor- dan nadelen vindt 60 procent van de inwoners van Zuidwest Fryslân. Ook dit aandeel is hoger dan het Fries gemiddelde (59%) en de meeste andere regio's. Alleen Leeuwarden scoort hoger. Een kwart (27%) van de inwoners van Zuidwest Fryslân is van mening dat er een balans is tussen de voordelen en nadelen van toerisme, 9 procent vindt dat er meer nadelen zijn dan voordelen en 4 procent weet het niet.

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat toerisme voor meer levendigheid zorgt/meer voordelen dan nadelen heeft, 2019

Bron: Panel Fryslân (FSP)

// LANDSCHAP EN MILIEU

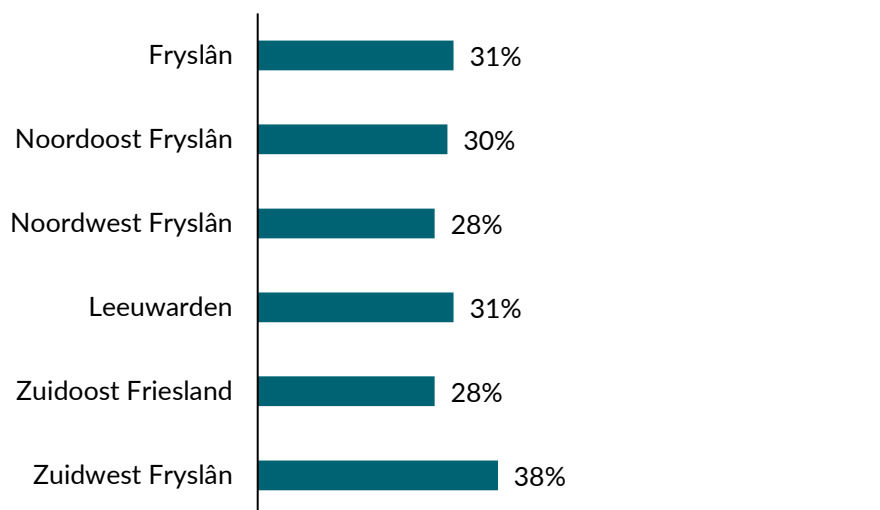
Een ruim, schoon, gezond en aantrekkelijk leefmilieu is een belangrijke pijler van brede welvaart. Om prettig te kunnen leven, wonen, werken en recreëren is een aantrekkelijke leefomgeving van groot belang. Mensen die leven in een groene omgeving voelen zich gezonder, en melden minder gezondheidsklachten. In een fijne omgeving voelen mensen zich thuis. Ze voelen zich meer betrokken bij de omgeving en willen zich inspannen voor het behoud ervan. Het thema landschap en milieu omvat de volgende indicatoren:

- Zorgen over het landschap
- Mening over klimaatverandering
- Woningen met zonnepanelen
- Broeikasemissie
- Uitstoot fijnstof³

Zorgen over achteruitgang landschap

Het Friese landschap is een belangrijk onderdeel voor het leven van veel inwoners van Fryslân: 89 procent van de inwoners geeft aan het landschap in de provincie (heel) belangrijk te vinden. De aantrekkelijkheid van het landschap wordt gewaardeerd met gemiddeld een 8,1 in Fryslân. In Zuidwest Fryslân is dat cijfer (8,2) nog iets hoger. Ondanks het hoge cijfer zijn er wel zorgen over de achteruitgang van het landschap. Bijna een derde (31%) van de inwoners van Fryslân vindt dat de kwaliteit van het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit is gegaan. In Zuidwest Fryslân gaat het zelfs om 38 procent. In eerder onderzoek van het FSP bleek dat inwoners zich vooral zorgen maakten over het eentonige landschap en de afname van biodiversiteit en weidevogels. Ook megastallen en windmolens werden regelmatig genoemd ([FSP, 2018](#)).

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit is gegaan, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

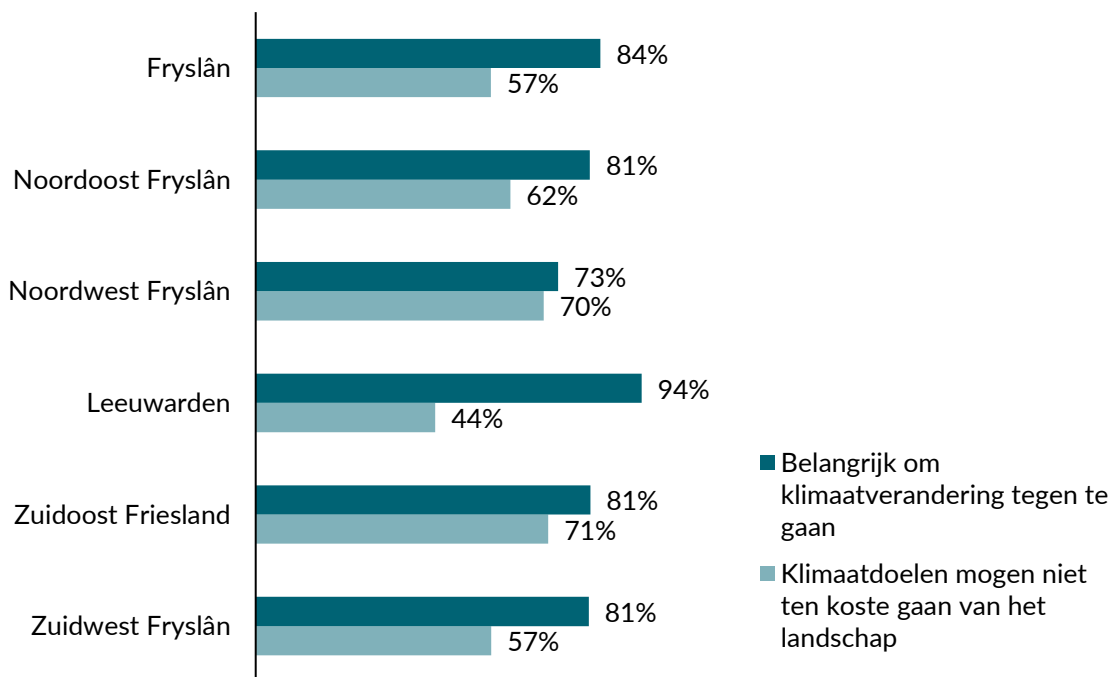
³ De indicatoren natuur en bosgebieden, gemiddelde afstand tot openbaar groen en kwaliteit van zwemwater zijn in deze editie niet toegevoegd, omdat er geen nieuwe cijfers zijn verschenen.

Tegengaan klimaatverandering belangrijk, maar niet ten koste van landschap

De toename van broeikasgassen in de lucht zorgt ervoor dat het klimaat verandert en de temperatuur op aarde stijgt. Klimaatverandering heeft grote gevolgen voor mens, natuur en milieu. Daarom neemt Nederland maatregelen om zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering en om verdere klimaatverandering te beperken. Eén van de belangrijkste maatregelen is de overgang naar een energiesysteem waarbij nauwelijks CO2 vrij komt ([Rijksoverheid, 2021](#)).

Veel inwoners (81%) van Zuidwest Fryslân vinden het belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan. Echter, 57 procent van de inwoners vindt dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap. Dit is een lastige tegenstelling, omdat een duurzaam energiesysteem meer ruimte vergt en zichtbaarder is in het landschap, door bijvoorbeeld door windmolens en zonneparken.

Percentage inwoners (18+) dat het belangrijk vindt om klimaatverandering tegen te gaan/ dat vindt dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap, 2021

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Aantal woningen met zonnepanelen toegenomen

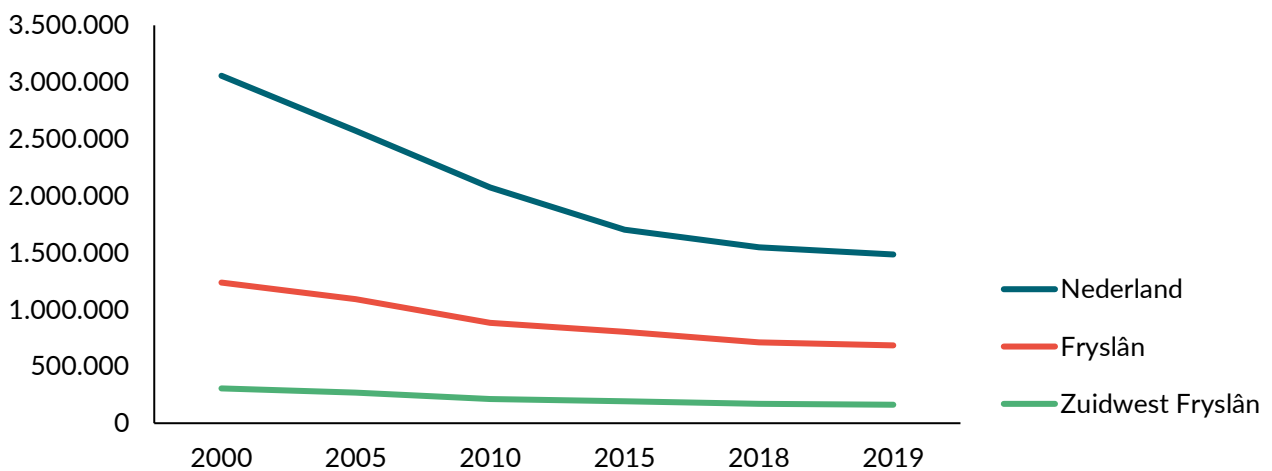
Inwoners gaan steeds vaker zelf aan de slag met de energietransitie. In de afgelopen jaren is het aantal woningen met zonnepanelen toegenomen. In 2012 had 1 procent van de woningen in de provincie Fryslân zonnepanelen op het dak, acht jaar later, in 2020 ging het om 22 procent van de woningen zowel Fryslân als de regio Zuidwest Fryslân. Landelijk ligt het gemiddelde lager: 16 procent van de woningen. De beide regiogemeenten laten een verschil zien. In De Fryske Marren heeft bijna een kwart woningen (24%) van de woningen zonnepanelen, in Súdwest-Fryslân gaat het om 20 procent.

Helpt minder uitstoot van fijnstof

De uitstoot van fijnstof in Zuidwest Fryslân is sinds 2000 met 47 procent afgenomen. In 2019 werd er 162.600 kilogram fijnstof (PM2,5) per km² uitgestoten, ten opzichte van 306.300 kg in 2000. Ook landelijk (-51%) en in Fryslân (-45%) is de uitstoot van fijnstof met ongeveer de helft afgenomen. In beide gemeenten van de regio Zuidwest Fryslân is de uitstoot van fijnstof in zowel Súdwest-Fryslân (-48%) als in De Fryske Marren (-46%) in vergelijkbare mate gedaald. Fijnstof (PM2,5) is een verzamelnaam voor minuscule kleine deeltjes, waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer, die in de lucht zweven. Het is een vorm van luchtvervuiling, onder andere veroorzaakt door verkeer, veehouderijen en industrie. Teveel fijnstof in de lucht schaadt de gezondheid van mensen. Onderstaande grafiek bevat de totalen per aangegeven gebied. De uitstoot van Nederland is dus groter dan die van Fryslân, omdat Nederland groter is. De uitstoot in Zuidwest Fryslân is weer kleiner dan die van Fryslân. De grafiek brengt de mate van daling in beeld.

Jaarlijkse fijnstof emissie naar lucht, uitgedrukt in kg PM2,5 per km², 2000-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// BEREIKBAARHEID

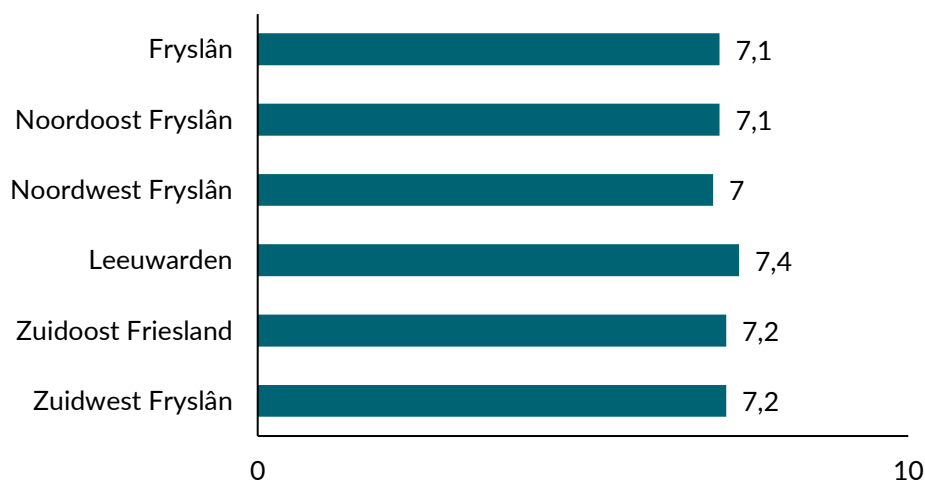
Voldoende bereikbaarheid van voorzieningen, informatie, werk en contacten, zowel fysiek als digitaal, zijn belangrijke voorwaarden voor het welbevinden van mensen en de leefbaarheid van een omgeving. De fysieke mobiliteit is in de afgelopen eeuw sterk toegenomen. Daardoor is het wegennet verbeterd en uitgebreid, het autogebruik gestegen en het openbaar vervoer uitgebreid. Dit heeft ervoor gezorgd dat het voor veel mensen bijna vanzelfsprekend is geworden om (wat) grotere afstanden te overbruggen naar werk, contacten en voorzieningen. Niet alleen fysieke, maar ook digitale bereikbaarheid is recentelijk in toenemende mate belangrijk geworden. De coronasituatie vroeg van de samenleving om online thuis te werken of onderwijs te volgen, behalve als dat nadrukkelijk niet kon. Het thema bereikbaarheid wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk:

- Tevredenheid over voorzieningen
- Afstand tot voorzieningen
- Mening over internetverbinding
- Internetdekking

Meer tevredenheid over voorzieningen in Zuidwest Fryslân

De inwoners van Zuidwest Fryslân waarderen de voorzieningen in hun dorp of wijk met gemiddeld een 7,2. Dat is iets hoger dan het gemiddelde cijfer dat in de provincie wordt gegeven. Alleen de regio Leeuwarden scoort hoger dan Zuidwest Fryslân. Inwoners van Fryslân hebben een hogere tevredenheid naarmate een woonkern meer inwoners telt. In woonkernen met minder dan 500 inwoners geven inwoners gemiddeld een 6,3, terwijl dit in woonkernen met meer dan 15.000 inwoners gemiddeld een 7,4 is. Wellicht komt dit omdat in kleinere dorpen doorgaans minder voorzieningen zijn. Inwoners van Fryslân vinden de supermarkt, het treinstation, de basisschool en de huisarts de belangrijkste voorzieningen ([FSP, 2021](#)).

Gemiddeld rapportcijfer (1-10) tevredenheid voorzieningen in Fryslân en regio's, 2020

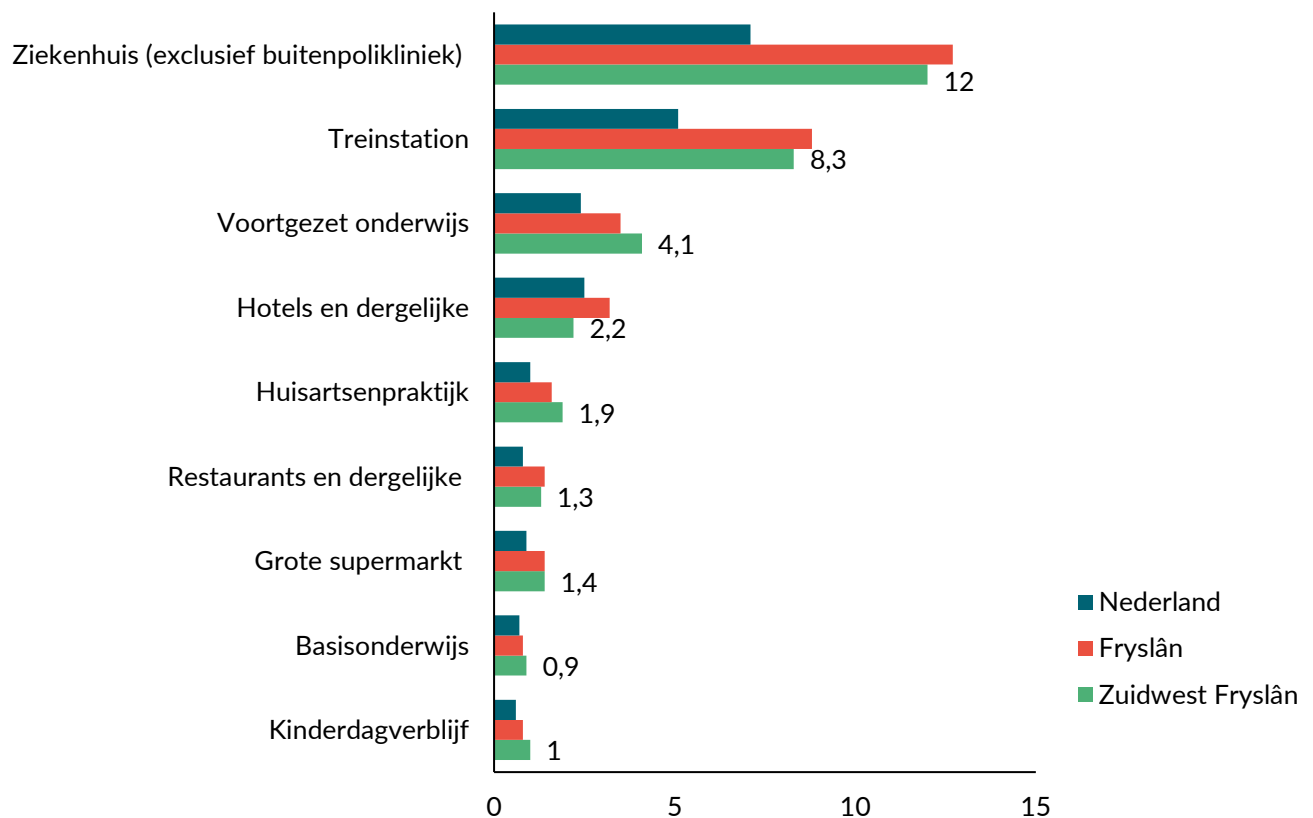

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Afstand tot voorzieningen groter in Zuidwest Fryslân

De gemiddelde afstand tot voorzieningen in Zuidwest Fryslân is groter dan landelijk. Dit komt door het plattelandskarakter van de regio. Ze moeten daardoor meer kilometers afleggen dan de gemiddelde Nederlander. Vooral de afstand tot een ziekenhuis en treinstation ligt ver boven het landelijk gemiddelde. Deze regionale voorzieningen bevinden zich vooral in de grotere plaatsen. De afstand tot het basisonderwijs en de kinderopvang verschilt het minst met het landelijk gemiddelde. In Zuidwest Fryslân is de afstand tot een ziekenhuis iets kleiner dan het gemiddelde in Fryslân. Daarentegen is de afstand tot het voortgezet onderwijs (4,3 km) in Zuidwest Fryslân groter dan gemiddeld in Fryslân (3,5 km). Dit geldt vooral voor scholen met havo/vwo-aanbod (8,8 km).

Gemiddelde afstand in km tot voorzieningen in Fryslân, Nederland en Zuidwest Fryslân, 2020

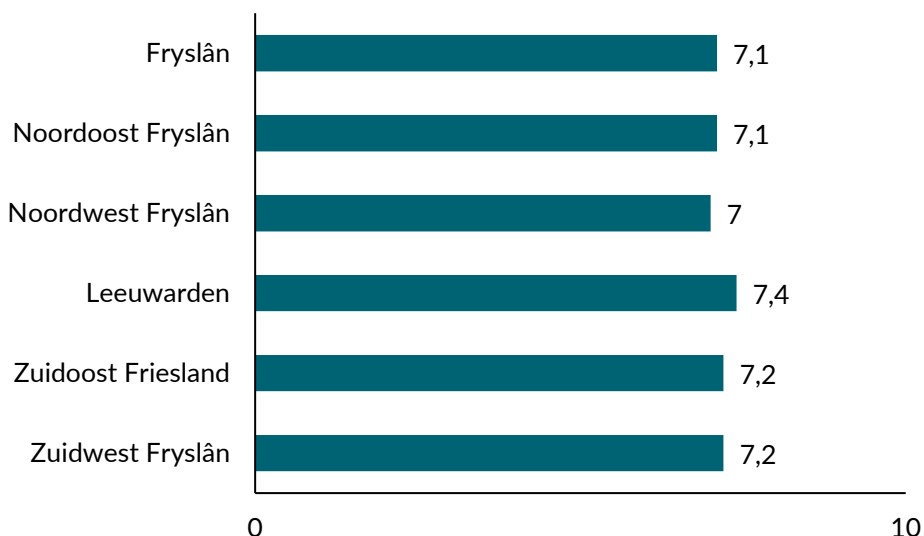

Bron: CBS, bewerking FSP

Minder tevredenheid over internetverbinding in Zuidwest Fryslân

Van de inwoners van Zuidwest Fryslân is 65 procent tevreden met hun internetverbinding. Dat is lager dan het Fries gemiddelde, dat een tevredenheidsaandeel van 69 procent heeft. Vooral in regio Leeuwarden (80%) is het percentage tevreden inwoners hoger. In dichtbevolkte gebieden zijn over het algemeen snellere internetverbindingen beschikbaar. Een goede internetverbinding wordt in toenemende mate belangrijk, nu de digitale wereld snel verandert.

Percentage inwoners (18+) dat (zeer) tevreden is met hun internetverbinding per regio, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

// BREDE WELVAART LATER

Naast de dimensie *hier en nu*, die met een aantal thema's in het eerste deel aan bod kwam, kent brede welvaart nog twee dimensies: *later* en *elders*. In de dimensie *later* staat de vraag centraal welke hulpbronnen toekomstige generaties nodig hebben om in een vergelijkbare mate van brede welvaart te leven als de huidige generatie (CBS, 2020). Met andere woorden: in hoeverre heeft de huidige welvaart een negatief effect op latere generaties, en in hoeverre levert het huidige 'kapitaal' voordelen op voor latere generaties in het land, de provincie, regio en gemeente? Het gaat daarbij om vier kapitaalvormen, namelijk:

- Economisch kapitaal
- Natuurlijk kapitaal
- Menselijk kapitaal
- Sociaal kapitaal

Elk van deze kapitaalvormen heeft effect op de *latere* brede welvaart, in positieve of negatieve zin: huidig beleid en een huidige leefwijze kunnen ten koste gaan van latere welvaart, of kunnen bijdragen aan het zekerstellen van welvaart voor latere generaties. (OESO, VN, Eurostat, 2014; CBS, 2019). Inzicht in hoe deze kapitaalvormen er *nu* in een regio voor staan is daarom essentieel. Zo kan worden nagegaan wat er (nu) nodig is om de kapitaalvormen duurzaam te beschermen of verbeteren, en bedreigingen af te wenden.

De indicatoren waarmee deze vier kapitaalvormen in de regionale Monitor Brede Welvaart in beeld worden gebracht zijn, net als de indicatoren voor *hier en nu*, uitgewerkt in de zogenaamde *CES-recommendations*, een statistisch raamwerk dat tijdens de Conference of European Statisticians (CES) in 2014 is opgesteld door de Verenigde Naties, de Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD of OESO) en Eurostat (CBS, 2020).

// ECONOMISCH KAPITAAL

Eén van de vier kapitaalvormen is het economisch kapitaal. Economisch kapitaal zegt iets over het vermogen en de financiële (schuld)positie van toekomstige generaties. Als nu niet zuinig wordt omgegaan met financieel kapitaal, dan krijgen toekomstige generaties met grote schulden te maken. Om die reden is het bijvoorbeeld onverstandig om de staatsschuld verder op te laten lopen voor de kwaliteit van leven in de huidige staat, als daar (op zijn minst) geen vooruitgang op één van de andere kapitaalvormen tegenover staat. Het thema economisch kapitaal omvat twee indicatoren:

- Gemiddelde schuld per huishouden
- Mediaan vermogen van huishoudens

Gemiddelde schuld per huishouden

Schulden van nu kunnen het financieel kapitaal van toekomstige generaties beïnvloeden. Wanneer schulden worden doorgeschoven naar volgende generaties, hebben deze generaties hogere lasten en dus minder bestedingsruimte. In 2020 lag de gemiddelde schuld per huishouden in Zuidwest Fryslân op € 98.900. Dit is lager dan het landelijk gemiddelde van € 109.800, maar hoger dan het provinciaal gemiddelde (€ 90.200). De hoogte van de gemiddelde schuld per gemeente lijkt in Fryslân nauw samen te hangen met de gemiddelde woningprijs.

Gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens in euro 's per huishouden, 2020

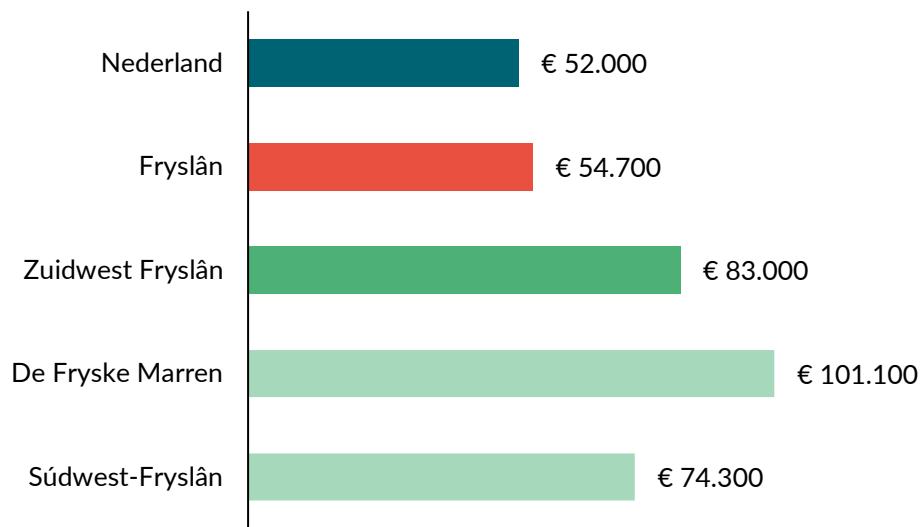

Bron: CBS, bewerking FSP

Mediaan vermogen van huishoudens gestegen

Het mediaan vermogen van huishoudens geeft het saldo van bezittingen minus schulden weer. Wat betreft bezittingen gaat het dan met name om de marktwaarde van de eigen woning en spaartegoeden. Omdat dit vermogen deels via vererving over gaat op toekomstige generaties heeft dit invloed op hun kwaliteit van leven. Het mediaan vermogen in de twee gemeenten in Zuidwest Fryslân laat een verschil zien. In De Fryske Marren ligt het mediaan vermogen met € 101.100 boven dat van Súdwest-Fryslân (€ 74.300). Door de stijgende huizenprijzen neemt het vermogen van huishoudens sinds 2014 toe. Dit geldt voor deze regio, maar ook landelijk en provinciaal.

Mediaan vermogen van huishoudens in euro's, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// NATUURLIJK KAPITAAL

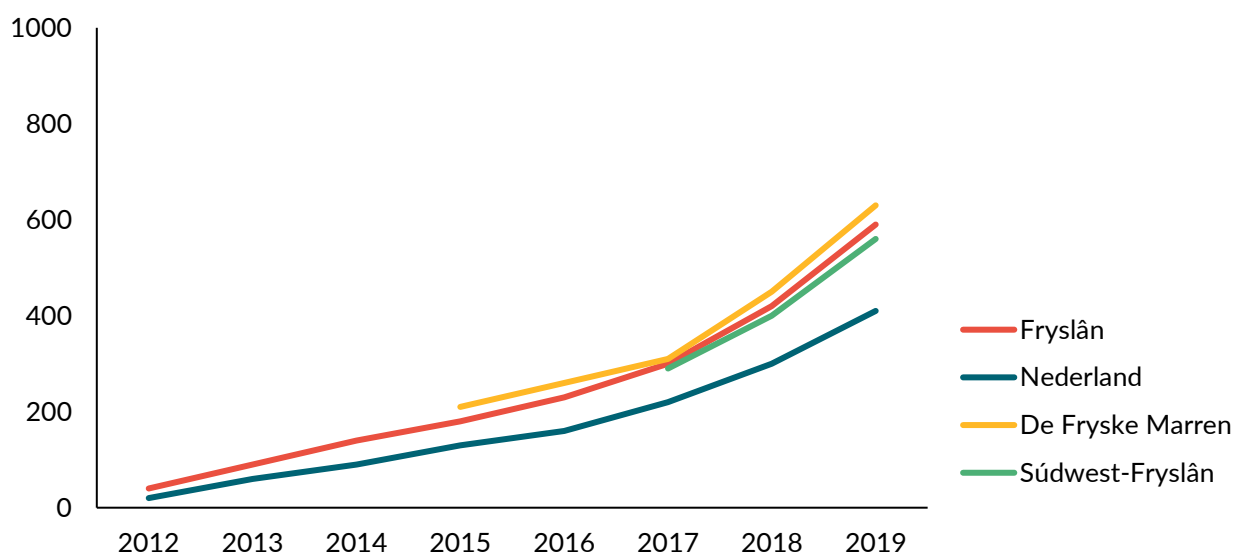
Bij natuurlijk kapitaal gaat het erom hoe de huidige generatie met de natuurlijke voorraden, zoals fossiele brandstoffen, natuur, lucht, water en bodem omgaat. In hoeverre worden de voorraden uitgeput of door vervuiling onbruikbaar gemaakt, zodat toekomstige generaties daar nadeel van ondervinden? In deze regiorapportage omvat het thema vier indicatoren:

- Particuliere zonne-energie
- Emissies van fijnstof naar lucht
- Fosfaatuitscheiding
- Stikstofuitscheiding in de landbouw

Meeste zonne-energie in De Fryske Marren

In De Fryske Marren werd in 2019 gemiddeld 630 watt aan zonne-energie geproduceerd per woning. Provinciaal ging het om gemiddeld 590 watt per woning. Dit aantal watt wordt uitgerekend door het totaal opgetelde vermogen aan zonne-energie te delen door het totaal aantal woningen. Het gemiddelde vermogen per woning is gestegen sinds 2012. In dat jaar werd in Fryslân gemiddeld 40 watt per woning geproduceerd. De gemeente Súdwest-Fryslân (560 watt) scoort lager dan provinciaal, De Fryske Marren (630 watt), zoals al aangegeven, hoger. Voor de regio Zuidwest Fryslân zijn geen gegevens beschikbaar. Collectieve vormen van energieopwekking tellen in deze gegevens niet mee.

Totale vermogen van zonnepaneleninstallaties in watt gedeeld door het totaal aantal woningen, 2012-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Helpt minder uitstoot van fijnstof

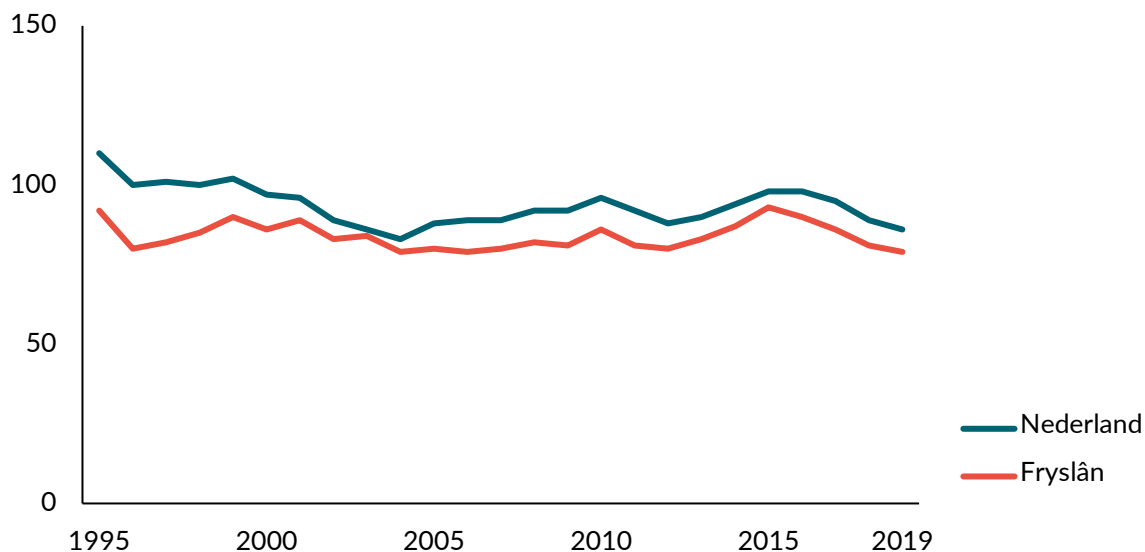
De uitstoot van fijnstof in Zuidwest Fryslân is sinds 2000 met 47 procent afgenomen. In de gemeenten Súdwest-Fryslân (-48%) en De Fryske Marren (46%) daalde de uitstoot vergelijkbaar. Deze indicator wordt ook genoemd in het hoofdstuk over landschap en milieu in het deel *hier en nu*. Naar dat hoofdstuk wordt verwezen voor meer details.

Fosfaatuitscheiding neemt af

Fosfaatuitscheiding gaat over de hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare, gemeten naar milligram fosfaat per 100 gram bodem en uitgedrukt in P2O5. De uitscheiding is afhankelijk van het aantal dieren én de uitscheiding per dier. Fosfaat blijft voor langere tijd in het grondwater, en werpt op die manier een schaduw op de toekomstige biodiversiteit. Immers, teveel fosfaat heeft negatieve gevolgen voor de soortenrijkdom. In Fryslân werd 79 kilogram per hectare fosfaat uitgescheiden in het jaar 2019. Dat aantal is gedaald sinds 1995.

In dat jaar ging het om 92 kilogram per hectare. Ook is het aantal kilogram lager dan landelijk (86 kg). Er zijn geen gegevens beschikbaar voor regio Zuidwest Fryslân en de beide gemeenten.

Uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest in kg per hectare uitgedrukt in P205, 1995 - 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer stikstofuitscheiding in Fryslân

Stikstof staat hoog op de politieke agenda vanwege klimaatafspraken. Stikstofuitstoot van de landbouw is de hoeveelheid stikstof die door dierlijke mest wordt uitgescheiden. De stikstof die tijdens mestopslag binnen en buiten stallen is verdampt wordt daarbij niet meegerekend. In 2019 werd in Fryslân 255 kilogram stikstof per hectare uitgescheiden, ten opzichte van 235 kilogram landelijk. Sinds 2010 is het aantal kilogram stikstof per hectare zowel landelijk (+4%) als in Fryslân (+8%) gestegen. De gevolgen van stikstof van de landbouw werken lange tijd door in het ecosysteem. Daarbij is het wel belangrijk om onderscheid te maken in hoe er met de mest wordt omgegaan: verschillende methoden van mestverwerking beïnvloeden het ecosysteem verschillend. De gegevens zijn niet beschikbaar op regionaal en gemeentelijk niveau.

Totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest in kilogram per hectare, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// MENSELIJK KAPITAAL

Voor toekomstige generaties is voldoende menselijk kapitaal belangrijk om brede welvaart te kunnen voortbrengen en op peil te houden. Daarbij gaat het om scholing, vaardigheden, kennis en competenties van mensen om bij te dragen aan de economie, de gemeenschap en persoonlijk welzijn. Het menselijk kapitaal omvat drie indicatoren:

- Arbeidsduur per week
- Aandeel hoogopgeleide bevolking
- Ervaren gezondheid.

Arbeidsduur per week gedaald

De omvang van de gemiddelde arbeidsduur (per persoon per week) zegt iets over de mate waarin de werkende bevolking actief is op de arbeidsmarkt. Meer activiteit betekent een verhoging van het menselijk kapitaal. Dit kan positief doorwerken op de toekomst, maar ook negatieve effecten hebben op bijvoorbeeld iemands gezondheid. In 2020 lag het gemiddeld aantal gewerkte uren in Zuidwest Fryslân op 26,8 uur. Dit is bijna gelijk aan het Nederlands gemiddelde van 26,9 uur. Op alle drie de niveaus is het aantal uren gedaald ten opzichte van 2019. Voor de afzonderlijke gemeenten zijn geen cijfers beschikbaar.

Totaal aantal uur dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt, uitgedrukt in uren per werkende per week, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

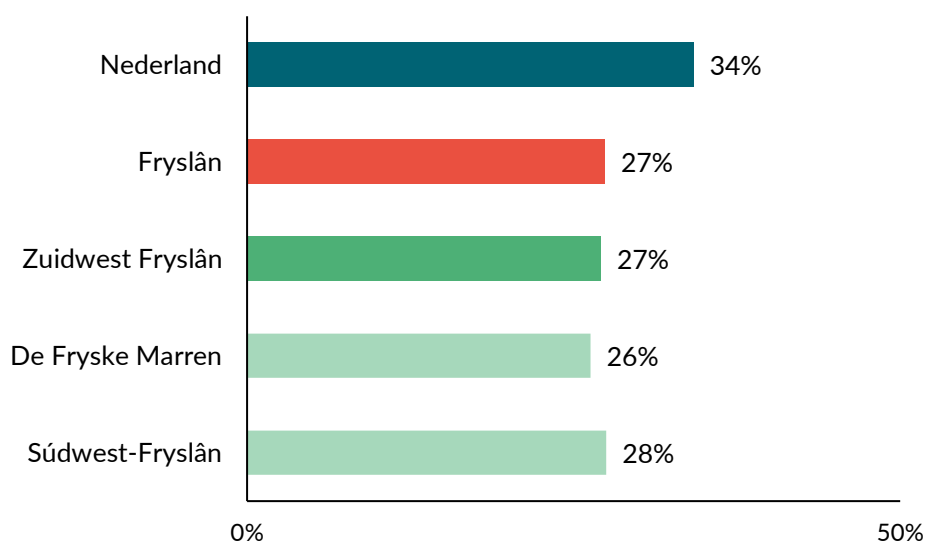
Aandeel hoogopgeleiden stijgt

Hoogopgeleid zijn mensen van 15 tot 75 jaar met een afgeronde hbo- of wo-opleiding. Een hogere opleiding geeft dikwijls een baan met een hoger inkomen, wat invloed heeft op onder andere leefwijze, vermogen, wonen, gezondheid, het (toekomstige) zorggebruik en een hogere (gezonde) levensverwachting. De effecten hiervan strekken zich uit naar de toekomst en naar volgende generaties.

Bij het thema Onderwijs in de dimensie *hier en nu* komen de onderwijsniveaus van het voortgezet en het beroepsonderwijs aan bod. Uit de gegevens over deze niveaus blijkt dat het onderwijsniveau in Fryslân, de regio Zuidwest Fryslân en de beide gemeenten lager ligt dan het landelijk gemiddelde van 34 procent. Het aandeel hoogopgeleide inwoners in Fryslân is volgens de laatste meting 27,4 procent (2020). Met dat aandeel neemt Fryslân de één na laagste plek in op de ranglijst van Nederlandse provincies.

Wel is het percentage hoogopgeleiden gestegen. Fryslân telde 26,7 procent hoogopgeleiden in 2019. In de regio Zuidwest Fryslân steeg het aandeel van 24,6 procent in 2019 naar 27,1 in 2020. De gemeenten Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren laten een stijging zien van respectievelijk 24,7 en 24,6 procent in 2019 naar 27,5 en 26,3 procent in 2020. Voor meer details zie *hier en nu*, onderwijs.

Percentage inwoners (15-74 jaar) met afgeronde hbo- of wo-opleiding, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ervaren gezondheid

Hoe mensen hun eigen gezondheid ervaren is een belangrijke indicator van menselijk kapitaal, met effect op de toekomst en de volgende generatie op onder andere het gebied van zorgbehoefte en deelname aan de maatschappij. De indicator komt aan bod in het thema gezondheid van de dimensie *hier en nu*. Uit de daar genoemde gegevens blijkt dat 81 procent van de inwoners (18 jaar en ouder) van de regio Zuidwest Fryslân de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart (80,2% in 2016). Dit aandeel is hoger dan het landelijk gemiddelde van 79 procent (75,6% in 2016).

In de gemeente Súdwest-Fryslân groeide het aandeel inwoners dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart van 78,2 procent in 2016 naar 81 procent in 2020. De Fryske Marren laat een daling zien van 83,3 procent in 2016 naar 82 procent in 2020. Voor meer details zie *hier en nu*, gezondheid.

// SOCIAAL KAPITAAL

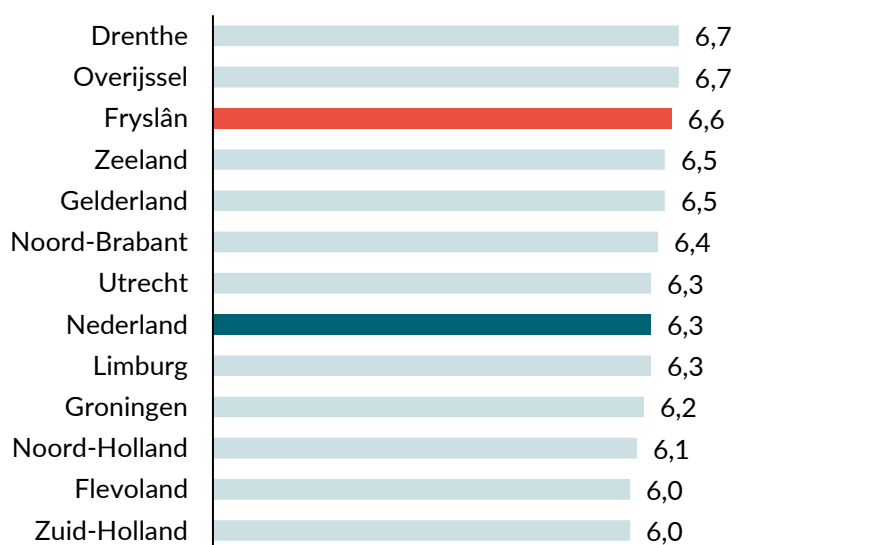
Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. Hiervoor wordt het begrip 'sociaal kapitaal' gebruikt, waarbij het gaat om de kwaliteit van de sociale verbanden in een samenleving. Sociale relaties dragen bij aan het onderling vertrouwen, het gemeenschapsgevoel en dat samen dingen voor elkaar worden gekregen. Daarnaast dragen goede sociale relaties ook weer bij aan de andere kapitaalvormen, zoals een groter gevoel van welzijn of grotere (economische) productiviteit. Het thema sociaal kapitaal omvat één indicator, namelijk

- Sociale cohesie.

Hogere sociale samenhang dan landelijk

In Fryslân zijn inwoners meer tevreden over de sociale cohesie in hun buurt dan landelijk. Inwoners van Fryslân geven gemiddeld als rapportcijfer een 6,6, terwijl dat landelijk gemiddeld een 6,3 is. Daarmee staat Fryslân op de derde plek in de provinciale ranglijst. Het rapportcijfer over sociale cohesie is zowel landelijk als provinciaal vrijwel stabiel gebleven sinds 2012. Voor Zuidwest Fryslân zijn er geen cijfers op regio- en gemeenteniveau beschikbaar.

Rapportcijfer (0-10) tevredenheid van inwoners over de sociale aspecten in hun woonbuurt per provincie, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// CONCLUSIES

In de voorgaande hoofdstukken zijn de scores van de regio Zuidwest Fryslân op een groot aantal indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart, aangevuld met relevante Friese data, op een rij gezet en vergeleken met die van Nederland en Fryslân. Dit leidt tot een aantal inzichten in hoe het gesteld is met de brede welvaart in de regio Zuidwest Fryslân, en welke verschillen er ten aanzien van brede welvaart zijn tussen Zuidwest Fryslân, Nederland en Fryslân. Hoewel in deze rapportage de focus op de regio ligt, wordt ook ingegaan op verschillen tussen de beide gemeenten die samen de regio Zuidwest Fryslân vormen: Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren.

Zuidwest Fryslân vergeleken met Nederland

De algemene uitkomsten uit de analyse van de indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart bevestigen deels de conclusie uit eerder FSP-onderzoek, die bekend is geworden als de '[Friese Paradox](#)' (FSP, 2020). Net als de provincie Fryslân doet de regio Zuidwest Fryslân het relatief goed op de thema's welzijn, gezondheid en samenleving. Dit, ondanks een lagere score op het besteedbare inkomen en het bruto binnenlands product, die doorgaans als een belangrijke voorwaarde wordt gezien voor welzijn en sociale samenhang. Inwoners van de regio Zuidwest Fryslân scoren in vergelijking met Nederland gunstiger op de tevredenheid met het leven, een als goed ervaren gezondheid, levensverwachting, werkloosheid, de voorraad koopwoningen, het vertrouwen in andere mensen, deelname aan vrijwilligerswerk en het aandeel woningen met zonnepanelen.

Daarentegen liggen het mediaan besteedbare inkomen, het bruto binnenlands product per inwoner, de netto arbeidsparticipatie en de onderwijs- en diplomaniveaus lager dan landelijk. In de regio worden iets minder uren per week gewerkt, en de regio heeft naar verhouding een kleinere voorraad huurwoningen. Inwoners van de regio hebben minder vertrouwen in instanties. Er is een minder sterke daling in de uitstoot van fijnstof dan landelijk, en de afstand tot voorzieningen als een ziekenhuis of het basisonderwijs is groter. Ten aanzien van de kapitaalvormen voor de toekomst, valt op dat de regio gunstig scoort op het thema economisch kapitaal. Dit komt omdat de gemiddelde schuld per huishouden in de regio lager ligt dan het landelijk gemiddelde, en het gemiddeld vermogen per huishouden hoger.

In onderstaande afbeelding en in de bijlage worden de verschillen overzichtelijk in beeld gebracht.

Brede welvaart Zuidwest Fryslân vergeleken met Nederland

Zuidwest Fryslân vergeleken met Fryslân

Alleen op de thema's materiële welvaart en wonen scoort de regio Zuidwest Fryslân vergelijkbaar met de provincie Fryslân, op de thema's gezondheid, werk, onderwijs, samenleving, veiligheid en vrije tijd scoort de regio in totaliteit gunstiger, en qua welzijn, landschap en milieu en bereikbaarheid ongunstiger. De regio laat een hogere score zien op het mediaan besteedbaar inkomen, tevredenheid met werk, de netto arbeidsparticipatie, het aandeel werkenden dat de afgelopen twee jaar een cursus volgde voor het werk, het diplomaniveau van het voortgezet onderwijs, de (grotere) voorraad koopwoningen, het vertrouwen in anderen, deelname aan vrijwilligerswerk, de tevredenheid over de veiligheid van de omgeving, lidmaatschap van cultuur- en sportverenigingen, het cijfer dat door inwoners aan het landschap wordt gegeven en de tevredenheid van voorzieningen in de woonomgeving. Ook is het aandeel werklozen lager, zijn er naar verhouding minder mensen met chronische aandoeningen, wordt er meer uren per week gewerkt, is er een forsere daling in de uitstoot van fijnstof, is er een kleinere daling van het leerlingenaantal in het basisonderwijs en ligt de levensverwachting hoger dan het Fries gemiddelde.

De regio steekt echter ongunstig af bij de provincie als het gaat om het aandeel inwoners dat zich gelukkig voelt, het bruto binnenlands product, het onderwijs- en diplomaniveau van de beroepsbevolking, de voorraad huurwoningen, het vertrouwen in instituties en de tevredenheid met de internetverbinding. Zuidwest Fryslân telt een hoger aandeel inwoners dat vindt dat het landschap achteruit is gegaan, maar minder mensen vinden het belangrijk om klimaatveranderingen tegen te gaan. Ook is de uitstoot van broeikasgas in de regio iets hoger dan het Fries gemiddelde. In de dimensie later valt op dat de regio een hoger mediaan vermogen heeft dan de provincie en een lagere gemiddelde schuld per particulier huishouden.

De gemeenten van Zuidwest Fryslân onderling vergeleken

De beide gemeenten van de regio Zuidwest Fryslân laten enkele, soms erg kleine, verschillen zien. Het aandeel inwoners met psychische klachten en overgewicht is lager in de gemeente Súdwest-Fryslân dan in de Fryske Marren. Een groter aandeel inwoners is tevreden met zijn of haar eigen leven. Ook voldoen meer inwoners van Súdwest-Fryslân aan de beweegnorm. Het onderwijsniveau van de beroepsbevolking is er hoger, en het leerlingenaantal in het basisonderwijs daalt minder snel. Het diplomaniveau van het voortgezet onderwijs is hoger, en de voorraad huurwoningen groter. Ook hebben inwoners van Súdwest-Fryslân meer vertrouwen in instituties en in andere mensen. Een groter aandeel verricht vrijwilligerswerk en is tevreden met de vrije tijd. De uitstoot van fijnstof daalt sterker en de uitstoot van broeikasgas lager. Ook zijn inwoners van Súdwest-Fryslân tevredener met de internetdekking. Samenvattend scoort Súdwest-Fryslân (iets) gunstiger op de thema's onderwijs, samenleving, vrije tijd, landschap en milieu, en bereikbaarheid dan haar buurgemeente.

De Fryske Marren laat een gunstiger beeld zien qua mate waarin inwoners regie over hun eigen leven ervaren. Het mediaan besteedbaar inkomen is er hoger, en minder mensen hebben moeite met rondkomen. Een groter aandeel inwoners ervaart de eigen gezondheid als goed en de levensverwachting ligt hoger. Het aandeel inwoners met een chronische aandoening is lager, evenals het aandeel mensen dat veel stress ervaart. De netto arbeidsparticipatie ligt hoger, de werkloosheid lager. De voorraad koopwoningen is hoger, evenals de gemiddelde verkoopprijs. Er is een kleiner verschil tussen de CITO-score en het uiteindelijke schooladvies. Er is minder eenzaamheid dan in Súdwest-Fryslân. Het aandeel woningen met zonnepanelen is hoger, en de gemeente telt in verhouding minder geregistreerde misdrijven dan de gemeente Súdwest-Fryslân.

In de dimensie later is de gemiddelde schuld in De Fryske Marren hoger dan die van Súdwest-Fryslân. Het mediaan vermogen is in De Fryske Marren hoger. In Súdwest-Fryslân worden meer uren per week gewerkt, en is het aandeel afgeronde hbo- of wo-opleidingen hoger. De Fryske Marren laat een hoger vermogen aan zonnepanelen zien dan Súdwest-Fryslân. Samenvattend scoort De Fryske Marren (iets) gunstiger op de thema's materiële welvaart, gezondheid, werk, wonen en veiligheid dan haar buurgemeente.

// BESCHOUWING

De regionale Monitor Brede Welvaart van het [CBS](#) biedt gegevens voor alle gemeenten, regio's en provincies van Nederland, en is daarmee een nationaal-uniforme methode. De thema's van *hier en nu* en de kapitaalvormen van *later* geven een beeld van hoe de regio er voor staat: wat gaat goed per indicator en wat kan (en moet) beter? In deze beschouwing worden vier onderwerpen belicht: een aantal methodologische kanttekeningen ten aanzien van de regionale Monitor Brede Welvaart, vruchtbare opbrengsten van een dergelijke monitor, enkele beleidsimplicaties die uit deze systematiek kunnen voortvloeien, en plannen voor doorontwikkeling.

Methodologische kanttekeningen

Bij de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS moeten enkele kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste geldt voor elke monitor dat de beschikbare cijfers vaak 'gedateerd' zijn en dus iets achterlopen ten opzichte van de actuele situatie. De huidige regionale Monitor Brede Welvaart is gebaseerd op de cijfers van 2020 en soms zelfs van de jaren ervoor. Daardoor is de meest actuele situatie niet in beeld, bijvoorbeeld de gevolgen van de coronasituatie. Daarnaast zijn niet voor alle indicatoren op elk schaalniveau (zoals regio of gemeente) gegevens beschikbaar, meestal omdat de betreffende aantallen te klein zijn om een betrouwbare score te kunnen geven. Dit maakt vergelijkingen lastiger.

Ook spreekt het voor zich dat alléén kwantitatieve gegevens nooit 'de werkelijkheid' in beeld kunnen brengen, en geen verklaring bieden waarom de ene gemeente gunstiger op een indicator scoort dan de andere, of welk effect de score op de ene indicator op de andere heeft of kan hebben. Het is daarom van groot belang de beschikbare gegevens zorgvuldig te duiden en desgewenst aan te vullen met kwalitatieve methoden zoals (panel-)enquêtes en interviews.

Daarnaast tonen alle data uit de regionale Monitor Brede Welvaart gemiddelden. Variëteit en spreiding blijven daardoor buiten beeld. Hoe bijvoorbeeld tevredenheid, prettig leven, ervaren gezondheid, schulden en vermogen verdeeld zijn over de bevolking, komt met gemiddelden niet in beeld.

Tot slot bevat de regionale Monitor Brede Welvaart slechts een beperkt aantal indicatoren. Met name de dimensie *later* moet nog verder worden uitgewerkt.

Het CBS hanteert strenge kwaliteitseisen en selecteert indicatoren vanuit zeven criteria^[1]. Het werken vanuit deze strikte eisen betekent dat het CBS inzet op vergelijkbare gegevens tussen regio's. Bruikbare regionale data blijven hierdoor onbenut, omdat deze niet altijd voor alle regio's op dezelfde wijze zijn verkregen. Wel is het CBS van plan om de regionale Monitor Brede Welvaart aan te vullen met andere databestanden. In deze tweede regioscan heeft het FSP de CBS-data aangevuld met voor brede welvaart relevante regionale data die zelf verzameld zijn door het FSP (via Panel Fryslân), data van regionale organisaties (o.a. GGD Fryslân) of data uit openbare bronnen via CBS Statline.

Vruchtbare opbrengsten

Een vruchtbare opbrengst van de regionale Monitor Brede Welvaart is dat de smalle, economisch gekleurde betekenis van welvaart is verbreed tot welzijn en welbevinden, met data over bijvoorbeeld tevredenheid met de woonomgeving, het verrichten van vrijwilligerswerk, ervaren gezondheid en veiligheid.

Een tweede vruchtbare opbrengst van de monitor is dat gegevens vergeleken kunnen worden binnen een regio (hoe kan het dat bepaalde indicatoren hoog scoren en andere laag) en tussen regio's (hoe kan het dat de ene regio hoog scoort op bepaalde indicatoren en de andere laag). Gunstige scores, zoals een hoge tevredenheid met de woonomgeving, een hoge deelname aan verenigingsleven of een hoog percentage hoogopgeleiden (surplus) kunnen worden benut. Ten aanzien van ongunstige scores, bijvoorbeeld op werkloosheid of overgewicht, kan gekozen worden voor actief beleid. Regionale samenwerking biedt daarbij diverse voordelen, ten eerste dat van complementariteit: een ongunstige score van de ene gemeente kan worden gecompenseerd door een gunstige score van de nabij liggende buurgemeente, en vice versa. Ook wordt de variëteit aan mogelijkheden die aan inwoners geboden kunnen worden vergroot als regiogemeenten samenwerken. Daarnaast kunnen samenwerkende gemeenten elkaars kwaliteiten benutten: samen zijn ze slagvaardiger in het uitbuiten van kansen en afwenden van bedreigingen. Tot slot vraagt een aantal thema's nadrukkelijk om een

gemeentegrenzen overstijgende aanpak, zoals economie, werkgelegenheid, landbouw en milieu, toerisme, onderwijs, waterhuishouding, wegennet en energie. Regionale benadering kan ook leiden tot een effectieve clustering van bijvoorbeeld zorg en ondersteuning.

Een derde vruchtbare opbrengst is het gedachtengoed dat *hier en nu* weliswaar sprake kan zijn van een mate van welvaart, maar dat deze in positieve of negatieve zin effect heeft op de toekomst (*later*) en op andere delen van de wereld (*elders*). Zo dragen overgewicht en een chronische aandoening bij aan een verhoogde zorgvraag *later*, en kunnen de uitstoot van fijnstof en broeikasgassen een negatief effect hebben op de welvaart *elders*. Dit raakt de in de *Sustainable Goals* (SDG's) aangekaarte mondiale verantwoordelijkheid voor een duurzame toekomst. Op landelijk niveau wordt al wel een koppeling tussen de regionale Monitor Brede Welvaart en de SDG's verkend. Regionaal vraagt dat nog om doorontwikkeling, omdat de SDG-indicatoren niet of moeilijk toepasbaar zijn op regionale of gemeentelijke schaal. Opgemerkt moet worden dat de (landelijke) CBS-monitor stoelt op wetenschappelijke basis, de (internationale) SDG's op een politieke agenda.

Beleidsimplicaties

Het FSP werkt al jaren met online-monitoren, waarin de belangrijkste data en ontwikkelingen worden ontsloten over de thema's bevolking, werk, inkomen, wonen, sociale samenhang, onderwijs, gezondheid, zorg en veiligheid. De meeste gegevens zijn beschikbaar op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau, dikwijls over verschillende jaren. De thema's van deze monitoren komen terug in het Leefbaarheidsmodel van het FSP, waarin zichtbaar wordt dat ze elkaar beïnvloeden en samenhangend deel uitmaken van het leven van mensen. Immers, iemand heeft een bepaalde leeftijd, woont ergens, heeft een opleiding genoten, is tevreden met het leven, werkt, heeft een inkomen, verricht vrijwilligerswerk, lijdt al dan niet aan chronische aandoeningen, is al dan niet eenzaam, enzovoort. Vanuit deze kennis van integraliteit was het dan ook vanzelfsprekend dat het FSP in 2021 de regionale Monitor Brede Welvaart omarmde. Echter, vanuit deze kennis weet het FSP ook dat alleen een overzicht van cijfers niet automatisch tot pasklare antwoorden en beleidskeuzes leidt. Met een staccato aan los van elkaar staande indicator-scores is er immers geen 'plaatje'. De scores geven wel de elkaar beïnvloedende ingrediënten. Daarmee kan, met aandacht voor het feit dat het gemiddelden betreft, vanuit bepaalde beleidsdoelen een plaatje worden gemaakt.

Kortom, de regionale Monitor Brede Welvaart is een hulpmiddel dat ondersteunend beoogt te zijn in het in beeld brengen van een eerste overzicht, het bieden van 'puzzelstukjes' die aan elkaar gelegd kunnen worden, het constateren van opvallende scores, het verkennen van samenhang en vergelijkingen, het vaststellen van uitdagingen, het formuleren van oplossingsrichtingen en het lerend evalueren. Het beoogt een afwegingskader te bieden dat helpt om integrale keuzes te maken, en om door te redeneren wat de gevolgen van deze keuzes zijn voor heden en toekomst.

Doorontwikkeling

Ook in de komende jaren zal de regionale Monitor Brede Welvaart worden doorontwikkeld, zowel landelijk als regionaal. Dat betekent allereerst dat het CBS landelijk onderzoekt op welke manier zij aanvullingen kan doen op de huidige indicatoren en thema's. *Later* moet worden uitgebreid, *elders* moet nog worden ingevuld.

Het FSP vindt het als regionale organisatie belangrijk dat deze monitor wordt aangevuld en toegesneden op de juiste maat van Fryslân. Daartoe wil het FSP (een deel van) de basisindicatoren van het CBS blijven gebruiken en onderhouden, en deze aanvullen met extra indicatoren, zoals het aandeel mensen dat in armoede leeft, de mate van eenzaamheid en de waardering van het Friese landschap. Op deze manier legt het FSP een 'Friese schil' om de regionale Monitor Brede Welvaart. Een voordeel is dat deze schil het inzicht in *hier en nu* vergroot en het nadenken over *later* voedt. Een nadeel is dat deze typisch Friese toevoegingen het vergelijken met regio's in andere provincies lastiger maken.

De Friese schil-ambitie blijft vragen om de gebundelde inzet van kennisinstellingen en onderzoekers die zich bezighouden met de ontwikkeling van Fryslân.

¹ 1) de validiteit ten aanzien van het thema; 2) vergelijkbaarheid met de Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals; 3) betrouwbaarheid van de beschikbare bronnen; 4) tijdigheid; 5) volledigheid; 6) internationale vergelijkbaarheid van gegevens; 7) interne consistentie door de tijd.

// GERAADPLEEGDE BRONNEN

Publicaties van het Fries Sociaal Planbureau (FSP)

Duurzame landbouw en het Friese landschap. (2018).
Leven in Fryslân, editie 2019. (2019).
Leven in Fryslân, editie 2021. (2021).
Brede welvaart in Fryslân. Eerste duiding van de CBS-monitor (2021).
Armoede anders bekeken. (2021).
Monitor sociale samenhang. (2022).
Monitor werk. (2022).

Overige publicaties

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020a). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020c). *Materiële welvaart in Nederland in 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021a). *Gezonde levensverwachting.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2021.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022a). *Werkloosheid gedaald tot niveau van voor coronacrisis.*
Geraadpleegd op www.cbs.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022b). *Bruto binnenlands product (bbp).* Geraadpleegd op www.cbs.nl

Dienst Uitvoering Onderwijs. (2021). *Gesloten scholen in heel po vanaf 2011.* Den Haag: DUO.

Horlings, E. en J.P. Smits (2019). *Conceptueel kader voor een regionale monitor brede welvaart.* Den Haag: CBS.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). *De Staat van het onderwijs 2018.* Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2020). *Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024.* Den Haag: Ministerie van VWS.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2011). *How's Life? Measuring Well-Being.* Paris: OECD Publishing.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018). *Volksgezondheid Toekomst Verkenningen.* Den Haag: RIVM.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022a). *Gevolgen overgewicht*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022b). *Oorzaken en gevolgen eenzaamheid*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2020). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021). *Een jaar met corona*. Den Haag: SCP.

Stiglitz, J.E., A. Sen, and J.-P. Fitoussi (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

United Nations Economic Commission for Europe (2014). *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development (CES)*. New York and Geneva: United Nations.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2020). *Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht*. Den Haag: WRR.

// BIJLAGE

Brede welvaart Zuidwest Fryslân vergeleken met Nederland per thema en indicator

	Indicatoren			
Thema	Gunstig	Gelijk	Ongunstig	Geen data
Welzijn	Tevredenheid met het leven	Voelt zichzelf gelukkig		Regie over eigen leven
Materiele welvaart	Moeite met rondkomen		Mediaan besteedbaar inkomen Bruto binnenlands product	
Gezondheid	Als goed ervaren gezondheid Levensverwachting	Personen met aandoeningen		Overgewicht Voldoen aan beweegnorm Psychische klachten Heel veel stress
Werk	Aandeel werklozen	Netto arbeidsparticipatie	Hoog onderwijsniveau beroepsbevolking	Tevreden met werk Aandeel werkenden dat laatste 2 jaar cursus volgde
Onderwijs			Hoog diplomaniveau voortgezet onderwijs Hoog diplomaniveau beroepsonderwijs	Daling leerlingenaantal basisonderwijs Hogere CITO-score dan schooladvies
Wonen	Voorraad koopwoningen (groter) Verkoopprijs woningen		Voorraad huurwoningen (kleiner)	
Samenleving	Vertrouwen in anderen Vrijwilligerswerk		Vertrouwen in instituties	Eenzaamheid
Veiligheid	Geregistreerde misdrijven Tevreden over veiligheid omgeving			
Vrije tijd				Tevredenheid met vrije tijd Lid cultuurvereniging Lid sportvereniging Voordelen toerisme Toerisme zorgt voor levendigheid
Landschap en milieu	Aandeel woningen met zonnepanelen		Daling uitstoot fijnstof	Vindt dat landschap achteruit is gegaan Cijfer voor landschap Belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan Klimaatdoelen mogen niet ten koste gaan van landschap Uitstoot broeikasgas
Bereikbaarheid	Afstand hotels, enz.		Afstand ziekenhuis Afstand treinstation Afstand voortgezet onderwijs Afstand huisarts Afstand restaurants Afstand grote supermarkt Afstand basisonderwijs Afstand kinderdagverblijf	Tevredenheid voorzieningen in omgeving Tevredenheid internetverbinding Internetdekking

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

COLOFON

'Regionale Monitor Brede Welvaart in Zuidwest Fryslân' is een uitgave van het Fries Sociaal Planbureau, maart 2022.

Auteurs

Arlette Bickel, Sibilla Hoekstra, Truus de Witte
(allen FSP)

Met dank aan

Wilma de Vries, Keimpe Anema, Wouter
Marchand, Marijn Molema, Bernard Boorsma
(allen FSP)